

NYTFOKUS

FRA ØKONOMISK VÆKST TIL BÆREDYGTIG UDVIKLING

MAR. 2015

KLAR TALE ENGAGERER
ANSVARLIGE INVESTERINGER
MANGLER KLODEN DANSKERE?
KØBENHAVN CO₂-NEUTRAL I 2025

NOAH

NYT FOKUS

Find os

Nyt Fokus udgives som et elektronisk tidsskrift med 3-4 numre om året. Dette og tidligere numre kan læses på hjemmesiden www.nytfokus.nu, hvor man også kan tilmelde sig mailliste for orientering om nye numre.

Nyt Fokus - fra økonomisk vækst til bæredygtig udvikling
Nr. 3 - Marts 2015

Tidsskriftet Nyt Fokus inspirerer, kvalificerer og provokerer til nytænkning og debat om omstillingen til et bæredygtigt samfund, der respekterer naturens bæreevne og sikrer alle mennesker på kloden lige muligheder for et godt liv. Dette forudsætter gennemgribende forandringer af samfundet og et opgør med dogmet om fortsat vækst i økonomi og forbrug som overordnet mål. Tidsskriftet belyser problemernes årsager og sætter fokus på visioner, mål og tiltag til en reel bæredygtig udvikling.

Nyt Fokus er et uafhængigt tidsskrift udgivet af Miljøbevægelsen NOAH. Artikler i Nyt Fokus er ikke nødvendigvis udtryk for Miljøbevægelsen NOAHs holdning.

©Nyt Fokus og forfatterne

Det er tilladt at citere tidsskriftet med tydelig kildeangivelse.

Udgiver

Miljøbevægelsen NOAH
Nørrebrogade 39, 1. Tv.
2200 København N
www.noah.dk
NOAH findes også på Facebook

Redaktion

Toke Haunstrup (ansv.), Christina Lykke Rasmussen,
Nils Enrum og Sussanne Blegaa.

Layout

Olivia K. Nissen og Sabine Sørensen, V18

Forsidefoto

Foto: Ursula Bach

ISSN: 2246-6746

Klar tale engagerer	03
Ansvarlige investeringer	04
Medlemmer vil standse pensions- selskabers investeringer i sort energi	05
Gør dine penge gavn i banken?	09
Udsyn	13
Mangler kloden danskere?	14
Visioner skaber ikke bæredygtig omstilling alene	18
København CO ₂ -neutral i 2025	20
Anmeldelser	24
Nyt om NOAH	26

KLAR TALE ENGAGERER

Ofte overmandes man af udfordringen med at skabe en bæredygtig omstilling. Hvordan kan man selv bidrage og samtidig leve et godt liv? Man køber økologisk mad, prioriterer cykel over bil, har et sponsorbarn i Afrika og støtter Greenpeace. Men er det her, man bedst kan bidrage?

Af Redaktionen

Kompleksiteten afføder ofte en oplevelse af magtesløshed og apati – og oplevelsen af, at det er en umulig opgave at vende skuden. Netop derfor er det så befriende, når der ind imellem er organisationer eller enkeltpersoner, som formår at gøre det komplekse enkelt ved at rette vores opmærksomhed mod problemets essens og klare moralske konsekvenser.

Et aktuelt eksempel på dette er stifteren af den amerikanske klimabevægelse *350.org*, Bill McKibben, som formulerer klimaproblemet på følgende enkelte måde: "Det er et simpelt regnestykke: Vi kan udlede 565 gigaton mere kuldioxid og holde os inden for 2 graders opvarmning – alt herover skaber risiko for katastrofer for livet på jorden. Hvad er problemet? Afbrændingen af de fossile brændstoffer, som selskaberne har i deres reserver i dag, vil resultere i udledningen af 2.795 gigaton kuldioxid – fem gange mere end det sikre." Og den moralske konsekvens formulerer han tilsvarende enkelt: "Hvis det er forkert at ødelægge klimaet, så er det også forkert at tjene på ødelæggelsen".

Det er et budskab, der er til at forstå – og som involverer én som menneske, medborger og moralsk væsen. Budskabet har da også engageret den hastigt voksende internationale bevægelse for "divestment" (frasalg), som presser pensionselskaber, fonde, universiteter mv. til at frasælge deres investeringer i fossile brændstoffer, som ikke bør brændes af.

I forsøgene på at leve ansvarligt og bæredygtigt, overser man ofte, at måden vores penge investeres på har en betydelig indflydelse på vores samfund på godt og ondt. Mange af os har store pensionsopsparinger, som bliver investeret, og som påvirker udviklingen i samfundet på en måde, vi sjældent er bevidst

om. I dette nummer af *Nyt Fokus* bringer vi derfor et minitema om ansvarlige investeringer. Ud over en artikel om divestment-bevægelsen, indeholder temaet også et interview med Lars Pehrson, direktør for banken Merkur Andelskasse, som beskriver banken som et "pengeinstitut med holdning". Lars Pehrson mener, at det er skizofrent at tjene penge og samtidigt ødelægge omgivelserne, sådan som det i mange tilfælde sker. Det er en klar konstatering, som danner baggrund for bankens tilbud til kunderne om selv aktivt at vælge, hvilke sociale, kulturelle og miljømæssige bæredygtige områder, deres penge i banken skal kunne udlånes til. Eksempelvis låner banken ikke ud til konventionelle landbrug.

Lige så vel som en klar formulering af problemernes essens kan lede til engagement og handling, kan manglende vilje til erkendelse af deres årsager lede til passivitet eller politikker, som aktivt modarbejder en løsning. Jørgen Nørgaards artikel om befolkningsvækst som drivkraft bag en ubæredygtig udvikling kan være et eksempel på det sidste. Det er et spørgsmål, der hidtil har været omgærdet med megen sensitivitet og tabu i den offentlige diskussion.

Sidst, men ikke mindst, bringer dette nummer også et par artikler om byernes udvikling og rolle i den bæredygtige omstilling. Dels en artikel om (manglende) bæredygtig udvikling i den nye bydel Carlsberg Byen i København, dels en artikel om Københavns Kommunes Klimaplan.

På denne måde når også dette nummer af *Nyt Fokus* bredt rundt om den bæredygtige omstilling.

God læselyst!

ANSVARLIGE INVESTERINGER

Den måde vores opsparinger investeres på bestemmer samfundets udvikling. Læs her baggrunden for de følgende to artikler om arbejdet med at fremme ansvarlige investeringer.

Af Sussanne Blegaa

Mange af os giver til Røde Kors, når de ringer på døren, og giver større beløb hvert år til Greenpeace eller et sponsorbarn i Afrika. Vi prøver med vores penge at give verden et lille skub i en bedre retning.

Men vores ofte langt større opsparing i banken er bl.a. investeret i våbenproduktion, kulminer og udvinding af olie i Arktis. Den slags aktier ligger i de såkaldte investeringspuljer, der er en slags indkøbskurve, som banken har puttet en række aktier, obligationer og andre værdipapirer i. Stort set det eneste banken normalt vil spørge om, før de udvælger værdipapirer til vores kurv, det er hvor store risici, vi er parat til at tage. Hvis afkastet ser rimeligt ud, vil de fleste af os ikke stille flere spørgsmål. Men vi er faktisk blevet medejere af virksomheder, som vi i andre sammenhænge måske tager afstand fra. Bankens valg af aktiver afspejler ikke vores værdier og vores ansvar over for fremtidige generationer. Ikke desto mindre "har den måde vores penge bliver investeret på en meget betydelig indflydelse på vores samfund på godt og ondt", udtaler Sasja Beslik, chef for ansvarlige investeringer i Nordea, til Nordea Invest Magasin.

Vi kan blive overvældet af kompleksiteten i finansverdenen, græmme os af skyldfølelse og lukke øjnene. Eller vi kan lægge pres på banker og politikere for at give opsparere let tilgængelige og klart forståelige valgmuligheder af ansvarlige investeringer i overensstemmelse med den enkeltes værdier.

Ansvarlige investeringer er ikke en ny opfindelse. Allerede i 1700-tallet forbød den religiøse

gruppe, kvækerne, deres medlemmer at investere i den profitable slavehandel. 1900-tallet har set mange eksempler på etisk begrundede massefrasalge, "divestment", af aktier. Under Vietnamkrigen blev der frasolgt aktier i Dow Chemical, som producerede napalm, og et massivt frasalg af aktier i sydafrikanske virksomheder var med til at vælte apartheid-regimet.

I 2006 blev principperne for ansvarlige investeringer forankret i FN under navnet UN-PRI, "UN – Principles for Responsible Investments". UN-PRI er et forsøg på at fremme ansvarlige investeringer ved at indføre internationale investeringstandarde i forhold til miljø, social ansvarlighed og god virksomhedsledelse. Principperne går ofte under betegnelsen ESG (Environment, Social, Governance).

» Den måde vores penge bliver investeret på har en meget betydelig indflydelse på vores samfund på godt og ondt

Den danske regering har opfordret finansielle virksomheder til at tilslutte sig UN-PRI, og det har adskillige danske banker, pensions og forsikringsfonde gjort. Det betyder, at de opfordres til at indgå i dialog om brud på ESG med de selskaber, som de investerer i, såkaldt aktivt ejerskab. I sjældne tilfælde kan det føre til eksklusion af selskaber. Det kan være svært at vurdere, hvilken effekt tilslutning til UN-PRI har. Der er ikke stor transparens omkring de gennemførte dialoger med selskaberne. De få eksklusioner sker næsten udelukkende pga. produktion af specielle, ulovlige våben og næsten aldrig pga. miljø eller klimaforhold.

Impact investment, påvirkning gennem investeringer, er en mere aktiv tilgang til ansvarlige investeringer. Her foretager investorerne en positiv screening og tilvælger aktivt investeringer i virksomheder med den hensigt at skabe målbare løsninger på verdens sociale og miljømæssige udfordringer samtidig med et finansielt afkast. ESG er en "gør ikke skade" tilgang, og impact investment en "gør gavn" tilgang.

MEDLEMMER VIL STANDSE PENSIONSKASSERS INVESTERINGER I SORT ENERGI

Uden pensionskassernes opbakning får vi ingen grøn omstilling. Pensionskasserne har store investeringer i olie, kul og gas, som ikke kan udvindes, hvis vi skal undgå voldsomme klimaændringer. Investeringerne risikerer at blive værdiløse og udgør en økonomisk risiko for medlemmerne.

Af Sussanne Blegaa

Hver dansker har i gennemsnit en pensionsopsparing på 550.000 kr. Tilsammen har vi en pensionsformue på 3000 milliarder kroner eller ca. 1 ½ gange vores bruttonationalprodukt. Det er rigtig mange penge og mindst 1 pct. af dem er investeret i kul-, olie- og gasselskaber, som vi pensionsopsparende hver for sig faktisk ejer en lille del af. Og med ejerskab følger ansvar. Hvert medlem i de store danske pensionselskaber har i gennemsnit en andel af olie-, kul- og gasreserver svarende til fem gange en danskers årlige CO₂-udledning.

Det Internationale Energi Agentur, IEA, vurderer, at 2/3 af verdens kendte reserver af fossile brændsler skal forblive under jorden, hvis der skal være en fair chance for at holde den globale temperaturstigning under to grader. I det lys skal man læse FN's generalsekretær, Ban Ki-moons, udtalelse sidste år i København: "Jeg har opfordret selskaber som pensionselskaber og forsikringselskaber til at reducere deres investeringer i en økonomi baseret på fossilt brændsel og skifte til vedvarende energi."

De danske pensionskasser ser det imidlertid som deres stort set eneste opgave at sikre pensionskunderne et sikkert og størst muligt afkast af deres penge. Det fremgår af loven, oplyser pensionselskabernes brancheorganisation, som ikke anerkender risikoen ved investeringer i fossile brændsler. Men i Sverige har minister for de finansielle markeder, Per Bolund, i forbindelse med en diskussion af svenske pensionselskabers investeringer for nyligt udtalt: "Vi har ikke kun brug for kapital i fremtiden, men når vi går på pension, så har vi også brug for en planet at leve på."

Det er moralsk forkert og økonomisk risikabelt at investere i sort energi

Hvis det er forkert at ødelægge klimaet, så er det også forkert at tjene på ødelæggelsen. Det er den moralske baggrund for den globale kampagne Go Fossil Free for frasalg af aktier i kul-

olie- og gasselskaber. Det kaldes på engelsk "divestment", som også bruges på dansk.

Der er imidlertid også en voksende bekymring for at investorer, som fastholder deres investeringer i fossile brændsler, udsætter sig for stor økonomisk risiko. Hvis verdenssamfundet faktisk vælger at føre en ansvarlig klimapolitik og lade 2/3 af de kendte fossile reserver forblive urørt, så vil olie-, kul- og gasselskaberne permanent stå tilbage med investeringer i reserver, som ikke kan udnyttes, og som derfor ikke mere har nogen værdi. Man taler om strandede værdier, "stranded assets". Pensionselskaberne vil lide tab, og den britiske energiminister advarede derfor ved FN's seneste klimamøde COP 20 i Lima pensionskunder mod den økonomiske risiko ved disse investeringer.

Den hurtigst voksende divestment-bevægelse nogensinde

John D. Rockefeller byggede en stor formue op på olieproduktion. Nu har Rockefeller familien annonceret, at Rockefeller Brothers Fund vil frasælge alle aktiver i fossile brændsler. Fonden har allerede solgt alle investeringer i kul og tjæresand og øget investeringer i vedvarende energi. Stephen Rockefeller udtaler, at de ser både et moralsk og et økonomisk aspekt af beslutningen om frasalg.

Kampagnen Go Fossil Free lanceredes i 2012. Den er udsprunget af klimaorganisationen 350.org. Go Fossil Free opfordrer universiteter, kommuner, religiøse institutioner, banker og pensionsfonde til at stoppe investeringer i olie-, kul- og gasselskaber og til at frasælge, diveste, eksisterende investeringer i løbet af fem år.

På mange universiteter er der kampagner for at diveste. Stanford University har besluttet at frasælge deres investeringer i kul. Også i Canada, Australien og Skotland har universiteter besluttet at diveste. En række byer, ikke mindst i USA, bl.a.

Foto: Rodrigo Rivas (Creative Commons)

I november 2014 afholdt Fossil Free Sweden en demonstration i Stockholm med opfordringen til at få Stockholm Kommune til at afhænde investeringer i den fossile industri

Seattle og San Francisco, har sortlistet den fossile energi fra deres investeringer. Den svenske kirke har i år frasolgt deres sidste aktiver i olie, gas og kul. Kirken forklarer, at de i stedet for vil investere i selskaber, der står for løsninger.

Norges største pensionsforvalter, KLP, har besluttet at frasælge deres aktiver i kulselskaber og vil i stedet investere 500 millioner norske kroner i vedvarende energi. KLP gør det for at understrege nødvendigheden af at skifte fra fossil energi til vedvarende energi og vurderer samtidig, at deres afkast ikke vil blive påvirket. Det store norske pensions- og forsikringsselskab Storebrand har allerede frasolgt en del af deres aktiver i kulproduktion. De svenske nationale pensionsfonde, AP, vil lave CO₂-regnskaber for deres investeringer, og flere af dem vil frasælge en del af investeringerne i fossile selskaber. "Klimaændringer bliver mere og mere anerkendt som en finansiel risiko, og det er vores pligt at tage konkrete skridt for at reducere denne risiko", udtaler administrativ direktør Mats Andersson fra AP.

Forkert at tjene penge på ødelæggelsen af vores civilisation

Da Klimabevægelsen i Danmark i 2013 blev gjort opmærksom på den globale kampagne, Go Fossil Free, var der i bevægelsen ingen tvivl om, at man skulle starte en tilsvarende kampagne i Danmark. Det blev til initiativet Ansvarlig Fremtid, som drives af frivillige kræfter i samarbejde med Klimabevægelsen.

Thomas Meinert Larsen, som er talsmand for Klimabevægelsen, er også aktiv i Ansvarlig Fremtid.

"Det var Bill McKibbens meget simple konstatering at 'hvis det er forkert at ødelægge vores planet og vores civilisation, så er det også forkert at tjene penge på det', som overbeviste mig", siger Thomas Meinert. "Hvis et frasalg af aktiver i fossile brændsler skulle betyde et mindre afkast på min pensionsopsparing, så er jeg villig til det. Men samtidigt så er det min klare overbevisning, at når vi forhåbentligt bevæger os hen mod et mål på to graders global opvarmning, så vil det betyde at mindst ¾ af de fossile reserver skal blive i jorden.

Det mener jeg ikke er afspejlet i de nuværende kursværdier for fossile aktiver. Der er for stor træghed i den finansielle verden til at forstå betydningen af accelererende klimaforandringer. Men verden kommer ikke bare til at se passivt til, og jeg har en stor tiltro til at de alternative energier godt kan løse det her. Det er bare spørgsmålet om, hvor ondt det skal gøre, før folk vågner op og ser, at vi må nok hellere gøre noget ved det."

Ingen grøn omstilling uden pensionskassernes opbakning

I USA har divestmentkampagnen i første omgang sigtet på at få universiteterne til at frasælge fossile aktiver fra deres formuer. Men i Danmark har universiteter normalt ingen formue af betydning, de store formuer ligger i pensionskasserne. Derfor besluttede Ansvarlig Fremtid i første omgang at rette

» Når vi går på pension, så har vi også brug for en planet at leve på

WWF's kampagne "Seize Your Power"

Verdensnaturfonden, WWF Danmark, har i to rapporter fra 2013 og 2014 belyst de danske pensionssekskabers investeringer i henholdsvis grøn omstilling og fossile aktieinvesteringer. De to danske rapporter er et led i WWF's globale kampagne "Seize Your Power". Kampagnen sigter på at få finansielle institutioner til at forøge deres investeringer i vedvarende energi og mindske investeringerne i fossile brændsler.

---

deres kampagne mod pensionskasserne. "Vi håber, at vi kan få pensionssekskaberne til at forstå den risiko, de løber ved deres investeringer i fossil energi, og at de skal udvise det nødvendige samfundsansvar. Hvis ikke pensionskasserne bakker aktivt op, så får vi ikke nogen grøn omstilling", siger Thomas Meinert.

"I starten kendte vi ikke rigtig noget til pensionssekskaberne, deres organisering, eller hvordan man kan påvirke deres investeringsstrategi. Vi fandt de forskellige pensionskasser på nettet, og så bad vi de folk, som meldte sig på vores hurtigt oprettede hjemmeside, om at kontakte deres pensionssekskaber og spørge om, hvordan man kan få indflydelse på deres investeringsstrategier. Det var noget vi fandt ud af løbende. Og så viste det sig, at det kun er et fåtal af sekskaberne, hvor enkeltkunder kan fremsætte forslag direkte på en generalforsamling. Generalforsamlingerne har i øvrigt ikke ifølge loven juridisk mandat til at tvinge en bestyrelse til at gennemføre en generalforsamlingsbeslutning, men de fleste bestyrelser vil nok forsøge at imødekomme den. Nogle pensionssekskaber, som f.eks. lægernes, har et delegeret system, andre er nært tilknyttet fagforeninger, hvor indflydelsen er mere indirekte. Der er også rent kommercielle pensionssekskaber, der sælger pensionsordninger til virksomheder, som f.eks. Nordea Liv og Pension, som ejes af Nordea Bank", forklarer Thomas Meinert.

Den første dialog med pensionskasserne

I 2014 fremsatte medlemmer i tre pensionssekskaber – Magistrenes, Ingeniørernes og DJØF'ernes – forslag på generalforsamlingerne om at frasælge alle aktiver i fossil energi. Forslaget faldt med en lille overvægt af nejstemmer i alle tre sekskaber.

Efterfølgende har medlemmer haft en dialog med de tre pensionssekskaber. "Man kunne måske, måske ikke, spore en vis imødekommenhed og interesse for emnet, det skal måske modnes lidt mere. De føler sig ikke overbevist om, at der er en

reel risiko for tab på investeringer i fossile aktiver, og de vil nok helst ikke gå enegang, hvis de skal frasælge de fossile aktiver", vurderer Thomas Meinert.

Voksende dansk bevidsthed om risiko

Pensionskasserne i Danmark tøver med at starte frasalget af aktiver i olie, kul og gas. Men både de og andre finansvirksomheder forholder sig til debatten. "Det er godt at se, at de professionelle investornetværk begynder at tage det alvorligt", siger Thomas Meinert. "Det primære formål for Ansvarlig Fremtid er at få italesat, at vi skal omstille fra fossil til vedvarende energi. Ambitionen er at stigmatisere den fossile energibranche."

Unipension lavede sidste år rapporten "Stranded Assets" i forbindelse med divestmentforslaget på generalforsamlingen i Magistrenes Pensionskasse, hvor deltagelsen var større end set i mange år. Emnet kom i medierne i 2014. Der bliver holdt møder om risikoen ved fossile værdipapirer blandt danske investorer, og det store pensionssekskab PKA havde et arrangement om grønne og sorte investeringer i 2014 på Bornholm.

De fossile sekskaber lever på lånt tid

"Verden er jo dybest set enig om, at de fossile sekskaber skal afvikles", siger Thomas Meinert. "Verden skal være fossilfri et sted mellem 2050 og 2100. Det er intuitivt et meget provokerende udsagn og en surrealistisk tanke for fossil-sekskaberne selv. Set fra et aktionærspunkt er den øvelse at afvikle et sekskab dog egentlig ikke så kontroversiel. Virksomheden skal simpelthen planlægge sin egen afvikling på en for ejerne klog måde. I stedet for fokus på at leve længst og blive størst, så skal det nye fokus være på at skabe afkast til aktionærerne. Rent konkret sker det ved, at et givet års afkast ikke går til investeringer i nye og ofte højrisikable udvindingsprojekter, men

udbetales direkte til aktionærerne. Det kan faktisk godt lade sig gøre at lave en gradvis afvikling af virksomheden på den måde, samtidig med at aktionærernes interesser tilgodeses.“

Tysklands største energiselskab, E.ON, har for nyligt valgt en anden vej, som også kan være en mulighed for de fossile selskaber, fortæller Thomas Meinert. E.ON er blevet splittet op i to selskaber, et fossilt energiselskab og et for vedvarende

» Fossile brændsler skaber den største globale helbredstrussel i det 21. århundrede

energi. ”Det sidste vil formentligt overleve, mens det første vil blive mindre og mindre. Det giver også rene linjer for investorerne, som kan vælge mellem sort og grønt. De store fossile selskaber kunne måske også stille og roligt vælge at skruer op for deres afdelinger med vedvarende energi og ned for den fossile energi.“

Så lad os gøre det

Kampagnen har foreløbigt bredt sig til yderligere tre pensionselskaber, Arkitekternes, Jordbrugsøkonomernes og ISP for teknikum- og diplomingeniørerne. Thomas Meinert forklarer, at medlemmer fra de nu seks involverede selskaber i slutningen af 2014 har henvendt sig til bestyrelserne med et såkaldt ”kompromisforslag“, som består i at frasælge aktiver i kulvirksomheder og samtidig indgå i en kritisk dialog med

olieselskaber med henblik på at afvikle deres økonomisk og miljømæssigt højrisikable olieprojekter, typisk i Arktis, på dybt vand og i tjæresand. ”Det gør vi, fordi vi i udgangspunktet helst vil fremsætte forslag, som bestyrelserne vil bakke op om. Hvis bestyrelserne imidlertid ikke kan bakke op om dette forslag, så vil vi formentlig fremsætte det forslag på generalforsamlingerne i 2015, som vi selv finder mest korrekt, nemlig forslag til frasalgs af alle aktiver i den fossile industri.“

Lægestuderende Jesper Nørgaard Kjær arbejder ved redaktionen afslutning på at få de 25 stillere, som er nødvendige for at blive delegeret til Lægernes Pensionskasses generalforsamling i 2015. Han siger, at det vil være et rigtigt stærkt statement, hvis lægerne vælger at stoppe de sorte investeringer. Selv er han inspireret af den engelske lægeforening, British Medical Association, som i 2014 tog beslutningen med den begrundelse, at fossile brændsler skaber den største globale helbredstrussel i det 21. århundrede.

Divestmentkampagnen finder også opbakning fra den kendte amerikanske Nobelpristager i økonomi Paul Krugman, som til New York Times har udtalt: ”Vi kan faktisk investere i nye energikilder og frasælge gamle, og samtidig gøre økonomien stærkere. Så, lad os gøre det.“

Susanne Blegaa er medlem af redaktionen for Nyt Fokus.

GØR DINE PENGE I BANKEN GAVN?

Kan banker på samme tid skabe afkast og få pengene til at arbejde for miljø og samfund? Det mener direktøren for Merkur Andelskasse, Lars Pehrson, som i dette interview fortæller om rationel bankdrift og langsigtede risikobetragtninger for miljø og samfund.

Af Sussanne Blegaa

Penge gør ikke noget af sig selv. De er et redskab. Og det er dig, der bestemmer, hvordan pengene skal arbejde, mens de står på kontoen. Når dine indlånskroner står i Merkur Andelskasse, kan du være sikker på, at dine penge fremmer en bæredygtig udvikling. Dine penge gør gavn! Sådan står der på bankens hjemmeside. En stor del af bankens udlån går til projekter som økologisk jordbrug og byggeri, vedvarende energi, økosamfund og bofællesskaber, hjem for udviklingshæmmede og opholdssteder for socialt belastede, frie skoler og kulturhuse.

Skizofrent at tjene penge og samtidigt ødelægge omgivelserne

Den skizofrene tilstand kan ikke fortsætte, siger Lars Pehrson, som er direktør i Merkur Andelskasse. Han har afsat tid til en snak om ansvarlige investeringer med *Nyt Fokus*. Vi sidder i bankens hovedkontor på Vesterbrogade i København, og Lars Pehrson fortæller, at han ser det som en vigtig opgave at bidrage til at oplyse om, hvordan vores penge påvirker samfundet.

”Afkast bliver jo målt i kroner, mens værdiskabelsen for samfundet kan optræde på flere måder, også i form af ren luft og vand. Det er jo den gamle diskussion om, hvem der betaler for at rydde op, hvis man påfører samfundet skader. I mange tilfælde kan virksomheder få gevinsten

for sig selv, mens de skader de forvolder, betales af andre mennesker, eller de bliver skudt ud i fremtiden. I Danmark siger vi f.eks. at forureneren skal betale, og det har jo bragt os et godt stykke hen ad vejen med industrivækst og landbruget og den fossile sektor – de slipper i for høj grad udenom. Vi betragter jo ikke helt CO₂ som forurening. Det er det der gør, at værdiskabelse og afkast kan gå i hver sin retning, og jeg tror at det er afgørende, at man nedbringer den forskel. Man skal jo ikke være Greenpeace-aktivist for at se, at der er noget galt, når man i Kina på den ene side har store økonomiske væksttal og på den anden side nogle byer med en luftforurening, som folk knap kan holde ud at bo i, og hvor de har udsigt til måske at leve ti år kortere. Det er et oplagt eksempel på at man har økonomisk vækst, men samtidig undergraver man også hele den base, som samfundet står på.“

Merkur Andelskasse var i 2009 med til at grundlægge et globalt netværk af verdens førende socialt og miljøorienterede pengeinstitutter, Global Alliance for Banking on Values (GABV). Netværkets fælles værdier handler om at bruge penge som et redskab til at forøge menneskers livskvalitet og om at tage ansvar for langtidsvirkninger af pengeinstitutternes aktiviteter på miljø og samfund. GABV vil udvikle en inkluderende finansiel sektor, så også mindre privilegerede mennesker kan få basale finansielle ydelser. Arbejdet med at forøge transparens omkring bankforretninger er ligeledes en grundlæggende, fælles værdi.

Risikoen ved investeringer i forurenende virksomheder

Når vi taler om landbrug, giver Merkur kun lån til landbrug, som drives økologisk. ”Vi har i Danmark et landbrug, som drives på en måde, så man hælder gift ned i grundvandet, i det hele taget påvirker miljøet ganske voldsomt, og det tror vi simpelthen ikke på langsigtet kan hænge sammen økonomisk. Vi giver ikke lån til konventionelt landbrug. Vi mener, at økologiske landbrugs-

Foto: Mikkel Østergaard

Lars Pehrson

metoder er den bedste driftsmetode nu, og også langsigtet vil have den bedste økonomi.“

”Den samme analyse kan man gøre af vedvarende energi contra fossil energi. Her vil fossil energi også på lang sigt være den dyreste. Vi låner heller ikke ud til fossil energi. Nu taler man jo om en risiko for at enorme reserver i den fossile industri i virkeligheden ikke er noget værd, fordi man ikke kan brænde dem af.“ Pehrson henviser her til at størstedelen af de kendte reserver af olie, kul og gas skal blive i jorden, hvis voldsomme klimændringer skal undgås. ”Man må jo som långiver eller investor være forberedt på, at der på et eller andet tidspunkt er en befolkning, som vågner op og siger ’det her går ikke. I skal rydde op efter jer.’ Det kan vende op og ned på omkostningerne for projekterne. Det er en regulær finansiel betragtning, hvor man forholder sig til en risiko.“

Moralske krav til banker er en blindgyde

”Jorden er begrænset, så vi må optræde med en vis etik, for ellers kan vi ikke være her alle sammen“, siger Lars Pehrson, men tilføjer: ”Jeg lægger vægt på risikovurderingen, den er mere objektiv. Man kan let komme i en fælde, hvor man siger, at hvis noget er rigtig sympatisk, så ser man med mildere øjne på det rent kreditmæssigt, og det mener jeg ikke er vejen frem. Vi kan sagtens sige nej til

udlån til en økologisk landmand, hvis han f.eks. ikke er dygtig nok eller har for megen gæld. Hvis en virksomhed ikke er stærk nok, i det lange løb, så vil den ikke bidrage til den overordnede målsætning.“

På spørgsmålet om der bør stilles moralske krav, imperativer, til banker, svarer Lars Pehrson: ”Der kan være enkelte områder, hvor man kan sige, at det vil man ikke forbindes med, lad os bare sige kasino og pornoindustri. Men det kan være lidt af en blindgyde at ville styre, om man skal låne ud til den ene eller anden virksomhed med et moralsk imperativ.“

”Vi er som banker nødt til at operere inden for den her verden, der handler om værdiskabelse, afkast og risiko. Vi har i Merkur klart en forestilling om, hvilken retning samfundet bør udvikle sig i, men det konflikter ikke

» Virksomheder bliver nødt til at anerkende, at de er en del af samfundet og trækker på samfundets ressourcer

med bankens enkelte lånebeslutninger.“

Lars Pehrson kan dog godt forestille sig andre banker, som ikke ønsker at have en stor vision om, hvordan verden skal se ud om tredivende år. ”Men i Merkur vil vi godt træffe nogle rationelle beslutninger og sige ’det der, det tror vi langsigtet er en dårlig ide’, og derfor holder vi os ude af det. Der kan være en skala, og vi er som ’first movers’ placeret længere ude på skalaen inden for bankverdenen.“

Bankerne har helt åbenbart forskelligt syn på risici. De fleste banker låner f.eks. gerne ud til konventionelt landbrug. ”Den her branche er meget præget af en flokmentalitet“, konstaterer Lars Pehrson. ”Man er ude efter de samme kunder, og man er meget opmærksom på, at hvis man siger nej til nogen, så går kunden bare over til naboen. Dermed er der i virkeligheden ikke sket noget, det er den samme svineproduktion der foregår. Det er bare

» Hvis man tænker langsigtet, så vil man nå frem til, at det er mere sikkert at låne ud til økologisk landbrug, for så risikerer man ikke at aktiverne, i det her tilfælde jorden, bliver ødelagt

nogle andre, der tjener på den. Jeg tror, at det billede vil rykke sig på et tidspunkt. Lige pludselig siger den næste bank også nej, og den tredje bank... Så begynder de at se de her risikomomenter.“

Virksomhedernes sociale kontrakt med samfundet

Lars Pehrson mener, at det er svært at vurdere, hvor meget FN's principper for ansvarlige investeringer, UN-PRI, endnu har ændret i praksis. De blev indført i 2006, og mange store finansielle institutioner har skrevet under på dem, også i Danmark. UN-PRI opfordrer primært til, at institutionerne laver en screening af deres værdipapirer for at finde eventuelle investeringer i virksomheder, som forbryder sig groft mod etiske principper. Herefter indledes en dialog med de pågældende virksomheder om forbedringer. Kun yderst sjældent fører det til frasalg af virksomhederne. Et eksempel er Nordea, som offentliggør deres liste over ekskluderede selskaber. Her angives årsagen i 25 ud af 28 tilfælde at være fremstilling af A-våben, klyngevåben eller antipersonelminer. I pensionskassen Unipension er det 30 ud af 31 tilfælde. Ingen eksklusioner begrundes med miljø eller klima.

”Hvis man har skrevet under, så er man på en eller anden måde med i det gode selskab. Det er en del af en trend, hvor man så at sige genopfinder virksomhedernes sociale kontrakt med samfundet. Nu er hele diskussionen om skattely også kommet ind. Virksomheder bliver nødt til at anerkende, at de er en del af samfundet og trækker på samfundets ressourcer“, siger Lars Pehrson. Han tilføjer: ”Jeg tror at det har en virkning. Man prøver lige så langsomt at løfte standarden, og det er vigtigt, at der hele tiden er et pres fra civilsamfundet.“

Merkur Andelskasse har ikke skrevet under på UN-PRI. Det er primært beregnet på store finansielle institutioner, og ”vi kan gøre det meget bedre selv, og så slipper vi for det bureaukrati, der også følger med“, siger Lars Pehrson. Merkur har gennem 30 år lavet ”impact lending“, dvs. bevidst sam-

fundspåvirkning gennem udlån. Banken tilvælger aktivt at målrette udlån til projekter inden for de hovedområder, som fremmer en bæredygtig samfundsudvikling. Tilsvarende tilbydes bankens kunder mulighed for at opnå rimelige afkast på deres opsparing ved at investere i værdipapirer, som bidrager til forskellige aspekter af en bæredygtig samfundsudvikling. For eksempel tilbyder Merkur gennem Triodos, som er Europas største værdibaserede bank, en investeringspulje i vedvarende energianlæg og en investeringspulje i mikrofinansinstitutioner, som giver borgere i udviklingslande adgang til finansielle tjenester på fair vilkår. Merkur tilbyder også kunderne at investere mere bredt i etisk screenede aktier og obligationer, hvor screeningen ikke kun har til formål at eliminere de værste virksomheder, men sigter på at udvælge de bedste virksomheder ud fra sociale og miljømæssige kriterier.

”Impact investment“ vinder nu også indpas i filantropiske fonde, i første omgang i USA. Fondene har altid bevidst påvirket samfundet ved at uddele afkastet af deres investeringer til samfundsgavnlig aktivitet. Men investeringerne af fondenes formuer har kun været guidet af motivet om størst muligt afkast. Det er ved at ændre sig. Flere og flere af disse fonde søger nu at påvirke samfundet i samme retning både gennem deres investeringer og deres donationer.

Foto: Bybi

Et af de projekter, Merkur støtter. Bybi er en socialøkonomisk virksomhed, der avler bier på Københavns tage – og samtidig uddanner hjemløse til at passe bierne, høste honning mv

Demokratiet og bankerne – hvem skal definere det gode?

Bankerne har stor magt i samfundet. Merkur fremmer f.eks. økologisk landbrug ved at give lån til økologisk, og ikke til konventionelt, landbrug. Den magt er ikke demokratisk baseret. Burde de folkevalgte politikere ikke lave en langt mere indgribende lovgivning for at styre bankernes forvaltning af vores penge? Lars Pehrson modtog i 2013 Ebbe Kløvedal Reichs demokratistafet, som uddeles for en særlig indsats for demokratiet. Han må derfor være den rette person at stille det spørgsmål til.

”Demokratiets rolle er en anden end erhvervslivets rolle“, svarer Lars Pehrson. ”Erhvervslivet er jo grundlæggende ikke demokratisk. Man går efter de dygtigste, det er ikke noget man stemmer om. Det er en helt anden verden. Demokratiets rolle i forhold til erhvervslivet består i at sætte de rammebetingelser, som alle samfundets borgere har andel i. For eksempel sådan noget som forurening, for forurening kan man ikke holde inden for sine egne vægge. Derfor er det fair at demokratiet kommer og siger, at det skal der være styr på. Bankernes rolle er at låne penge ud, dvs. distribuere samfundets opsparing ud i udlån, og eftersom vi er private virksomheder, så må vi jo gøre det så godt vi kan ud fra vores bedst mulige risikovurdering. Hvis man tænker langsigtet, så vil man nå frem til, at det er mere sikkert at låne ud til økologisk landbrug, for så risikerer man ikke at aktiverne, i det her tilfælde jorden, bliver ødelagt. Hvis så flere banker skulle komme til den overbevisning, så har du ret i, at det vil presse landbruget i en bestemt retning. Men det er fair nok. Det er jo sådan set en nøgtern vurdering.“

Men burde politikerne ikke lave en lovgivning, som begunstiger udlån til gode, samfundsnyttige aktiviteter? Lars Pehrson besvarer dette med et modspørgsmål: ”Hvem skal definere det gode? Den politiske magt svinger jo. Men det kunne være nyttigt at lovgive mere tydeligt om, at man ikke kun skal tage hensyn til risici på kort sigt, men også på lang sigt. Vi skal alle leve

i dette samfund når vi bliver gamle, så derfor skal vi bidrage til at livskvaliteten bliver så høj som mulig på lang sigt.“

Vi skal afmystificere pengene

I supermarkedet virker det nemt at vælge mellem den konventionelle og den økologiske mælk. Men når det gælder investeringen af ens sparepenge, er det ulige vanskeligere at vælge, hvor pengene skal investeres. ”En af Merkurs opgaver er at være med til at sprede den her tåge, deltage i debatter, sidde og snakke med dig“, siger Lars Pehrson.

Merkur lægger vægt på gennemsigtighed i bankvirksomheden, f.eks. kan man som kunde øremærke, hvilke områder pengene på ens indlånskonto skal udlånes til. På bankens hjemmeside kan man se en liste over alle de almennyttige projekter, som Merkur låner penge ud til. ”Forudsætningen for at du kan gøre noget er, at du kan gennemskue det. Vi skal afmystificere det, det er ikke så indviklet. Hvis folk får oplevelse af, at det ikke er så kompliceret, så tør de godt være med. Det har jeg oplevet mange gange, men det er et langt sejt træk. Bevidsthed og gennemsigtighed, det er det, der driver det“, konkluderer Lars Pehrson.

Susanne Blegaa er medlem af redaktionen for Nyt Fokus.

GRØN NETAVIS

I 2012 lanceredes den danske hjemmeside OrganicToday, som har udviklet sig til en af de bedste danske sites, hvis man vil holde sig bredt orienteret om, hvad der rører sig inden for klima, natur, miljø og grøn omstilling i især Danmark og resten af Europa. Her kan man både finde aktuelle nyheder og baggrunds- og debatartikler. Hjemmesiden drives af Ulla Skovsbøl og Gustav Bech, som hører til blandt de garvede miljøjournalister her i landet. OrganicToday opdateres næsten dagligt. Det er muligt at følge [OrganicToday](#) via RSS nyhedsfeed.

CARBON TRACKER

Carbon Tracker Initiative, CTI, er en uafhængig nonprofit organisation i London, som bl.a. er støttet af Velux Fondene. CTI arbejder med at rådgive finanssektoren om dens rolle i forhold til målet om at begrænse den globale opvarmning til to grader. CTI arbejder i krydsfeltet mellem energi, klima og finans. På hjemmesiden [Carbon Tracker](#) kan man downloade CTI's rapporter og se forklaringer af centrale begreber, som også er væsentlige for divestment-bevægelsen (se omtale i dette nummer s. 4-8). Her kan man også tilmelde sig et nyhedsbrev.

ROCKY MOUNTAINS INSTITUTE

Det store amerikanske nonprofit [Rocky Mountain Institute](#) (RMI) har i over 30 år arbejdet på at transformere det globale fossile energi system til en energieffektiv fremtid med vedvarende energi og bæredygtigt ressourceforbrug. RMI er grundlagt af den amerikanske fysiker og miljøforsker Amory Lovins, som er en af verdens førende nytænkere og rådgivere inden for energi- og ressourceområdet. RMI arbejder for udviklingen af markedsbaserede løsninger og samarbejder med virksomheder om bæredygtige løsninger i praksis. "Reinventing Fire" er Lovins' seneste bog om energiomstillingen, og "Natural Capitalism" fra 1999 beskriver en ny økonomi, hvor forretningsinteresser og miljøhensyn vokser sammen. Man kan abonnere på et ugentligt nyhedsbrev, "Spark", fra RMI.

NEW ECONOMICS FOUNDATION

[New Economics Foundation](#),

NEF, er en engelsk tænketank med over 50 ansatte, som arbejder for en omstilling af økonomien, så den både tjener mennesker og vores planet. NEF er en uafhængig organisation, som bliver finan-

sieret af en række fonde, herunder Velux fondene. NEF er en fantastisk kilde til inspiration og viden om mange aspekter af omstilling til et bæredygtigt samfund. På deres [hjemmeside](#) kan man finde et utal af læseværdige publikationer om miljø, klima, fødevarer, økonomi, arbejde, ulighed, velfærd etc. i relation til omstilling.

OMSTILLING NU

Vi har tidligere her i *Nyt Fokus* omtalt Omstilling Nu (se nummer 1). Men gode ting tåler gentagelse! [Omstilling NU](#) betegner sig selv som et netværk og en projektplatform, som arbejder for at skabe en bæredygtig omstilling af vores samfund. Netværket har bl.a. fokus på at skabe debat og afholder i foråret 2015 en række debattmøder under titlen "Omstillingscafeer" i samarbejde med Dagbladet Information.

MANGLER KLODEN DANSKERE?

I efteråret slog danske fertilitetslæger alarm og kaldte det en "folkesygdom", at danskerne fik færre børn. Flere politikere argumenterede for konkrete tiltag til at fremme antallet af børnefødsler, og skolernes seksualundervisning skal fremover fokusere mere på at få børn "mens tid". Men set fra et bæredygtighedsperspektiv er det direkte en dum ide at fremme befolkningsvæksten på en klode, hvor vi allerede er 7,3 milliarder mennesker.

Af Jørgen Stig Nørgård

Jordens millioner af mennesker lever stadig i en vildfarelse om, at naturen er grænseløs og til fri afbenyttelse. Vi har godtroende formeret os til nu at være 7.300 millioner mennesker, der ydermere har udviklet en teknologisk magt, som nu gør os i stand til at bekæmpe naturen, der er vort egentlige livsgrundlag. Vi har blot ikke vænnet os til denne magt endnu.

Og som om vi var for få, formerer vi os med 80 millioner flere mennesker hvert år. De seneste 45 år har vi fordoblet menneskenes antal. Det presser naturligvis miljøet og de øvrige "medborgere" på den lille klode, så antallet af større vilde dyr (dvs. fisk, fugle og pattedyr) er i samme periode halve-

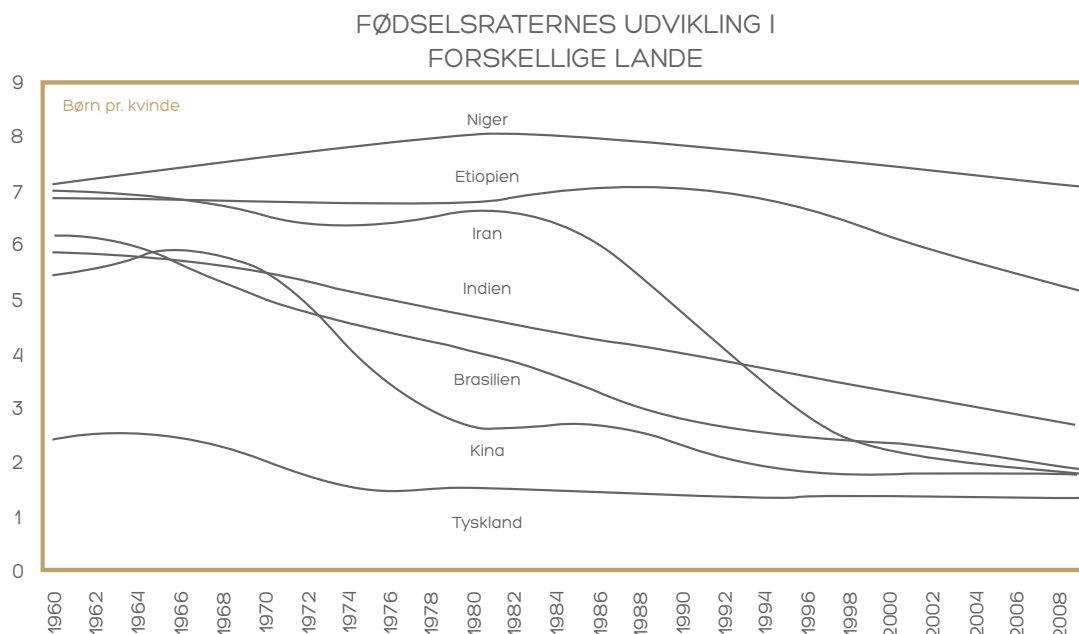
ret ifølge Verdensnaturfonden WWF's *Living Planet Index*, og hundredvis af arter er definitivt udryddet.

I modsætning til de vilde dyr, har hvert menneske yderligere mangedoblet sit forbrug af naturens gaver over de sidste par århundreder. Men som Pippi Langstrømpe udtrykker det: "Når man er stærk, skal man også være sød". Så hvis vi vil være søde mod de børn, vi sætter i verden, og den natur, de skal kunne nyde at leve i og leve af, bør vi påskønne de lave fødselstal i Europa, og ikke præsentere det som en katastrofe, at pengeøkonomien også skal tilpasses de fysiske grænser for vækst.

Lidt simpel matematik

Et simpelt, men nyttigt, billede af miljøbelastningens årsager og løsninger fås med følgende meget forenklede ligning, f.eks. for et land eller for hele verden (på engelsk kaldet IPAT-ligningen):

Udviklingen i fødselsraterne, dvs. det gennemsnitlige antal fødsler pr. kvinde, er her vist for udvalgte lande. Fødselsraten i Danmark er ikke vist, men er i dag 1,8 – dvs. lidt højere end i Tyskland. De seneste årtiers registrerede fald i fødselstal vil pga. meget ulige aldersfordeling med mange børn og unge først på længere sigt slå igennem i tilsvarende fald i befolkningerne. I dag vokser klodens befolkning med ca. 80 millioner om året. Kina har i kraft af sin såkaldte ét-barns politik, indført i 1982, demonstreret det største fald i fødselsraten. Uden denne politik, ville der i dag have været 4-800 millioner flere kinesere.

Baseret på: R. Klingholz & K. Töpfer (2012) "The Growth Trilemma: Population Growth, Energy Consumption and Climate Change", Berlin Institute for Population and Development.

$$\text{Miljøbelastning (I)} = \text{Befolkning (P)} \times \text{Forbrug (A)} \times \text{Teknik (T)}$$

Befolkning (P) er antallet af indbyggere, mens Forbrug (A) er udtryk for levestandarden pr. indbygger, f.eks. målt i årligt brugte kroner, kg kød spist, kvadratmeter opvarmet boligareal eller antal km rejst. Teknik (T) er den anvendte teknologis miljøintensitet, dvs. miljøbelastningen pr. forbrug, f.eks. CO₂-udslip pr. kr. brugt eller pr. km kørt.

Ligningen blev opstillet af biologen Paul R. Ehrlich omkring 1970, da befolkningstallet som en selvfølge indgik i miljødebatten. I dag er netop befolkningsstørrelsen (P) næsten helt ude af billedet som miljøpolitisk virkemiddel, og i en omsiggribende teknologirus koncentrerer næsten hele indsatsen nu om bedre teknologi.

En mere optimal løsning fås imidlertid ved dels at fordele indsatsen på alle tre faktorer ud fra hver faktors nytte og omkostning, dels ikke at optimere ud fra en snæver pengeøkonomi, men i mere reelle nytte-mål for menneskelige tilfredshed og omkostnings-mål som miljøbelastning. Den nuværende ensidige og pengetunge satsning på Teknik (T) er på den baggrund langt fra optimal.

Der ligger i ligningen, at det ikke, som ofte postuleret, er muligt at afkoble Miljøbelastning (I) fra Bruttonationalproduktet, BNP, som her lidt forenklet er udtrykt ved Befolkning (P) x Forbrug (A). Men man kan dæmpe belastningen ved at gøre teknologien mere miljøeffektiv, dvs. reducere Teknik (T), og man har politisk valgt at satse på bare denne ene faktor. Jeg beskriver i denne artikel fordelene ved at inddra-

ge befolkningstallet (P) i miljøpolitikken, men noget lignende gælder i høj grad også for forbruget pr. person (A).

Reel økonomi

Enhver, der har beskæftiget sig med nationaløkonomi, inklusive nationaløkonomer, erkender, at et lands pengebaserede BNP er uegnet som mål for borgernes velbefindende. På den baggrund synes det rimeligt at nedtone BNP og prøve nogle andre indikatorer, der bedre anviser den retning vore samfund bør bevæge sig i.

En reel, effektiv økonomi kan da udtrykkes som en, der giver folk en vis lykke i tilværelsen med små omkostninger for miljøet. Hverken nytten (dvs. lykke) eller omkostningen (dvs. miljøbelastning) er let at opgøre i tal og penge, men seriøse tiltag er gjort af New Economic Foundation (NEF) i London. Her har økonomer udregnet og rangeret den gennemsnitlige reelle effektivitet af 151 landes økonomi efter et såkaldt "Happy Planet Index", som er defineret som befolkningens "tilfredshed" gange levetid divideret med "omkostningen" udtrykt ved befolkningens økologiske fodaftryk.

Trods danskernes lange levetid og høje lykke og tilfredshed, rækker det kun til en 110. plads ud af 151 lande, mens latinamerikanske lande er i toppen. Årsagen er den simple, at danskernes lykke er købt meget dyrt, målt i form af det fjerdehøjeste økologiske fodaftryk i verden.

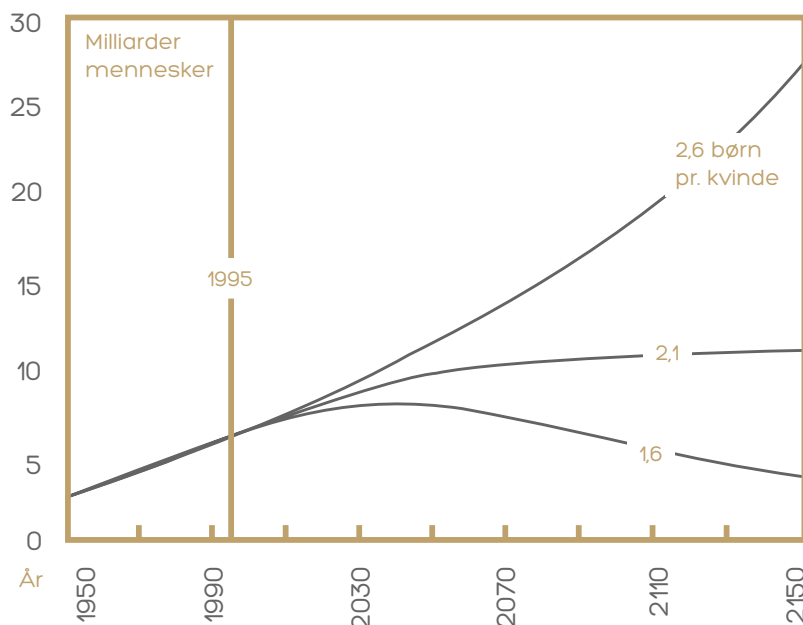
Hvis vi i overflodslandene blot ville indse, at vores stræben efter evig vækst i det abstrakte BNP er en farlig blindgyde, og i stedet søgte mod bedre velbefindende for os selv og miljøet, kunne vi ophæve den miljøpolitiske "fredning" af befolkning og forbrug. Da vil en bæredygtig velfærd, som antydtes i det følgende, reelt være opnåelig på en langt mere skånsom måde.

Grøn vækst er et absurd mål

Nok kan vi trække miljøbelastningen nedad ved at forbedre miljøeffektiviteten, altså reducere Teknik-faktoren (T), men politikeres samtidige krav om vækst i BNP, dvs. vækst i Befolkning (P) x Forbrug (A), trækker i modsat retning. Dette illustrerer den skizofreni, der præger en "grøn vækst" politik.

Ganske vist opfordres vi af og til spagfærdigt til at spare på ressourcerne, men endnu mere presses vi dagligt til at øge vores almindelige forbrug og produktion samt – lidt mere diskret – at øge befolkningstallet. Begge dele med tilhørende vækst i forbrug af ressourcer. En sådan grøn vækstpolitik mod et bæredygtigt samfund

TRE FN - SCENARIER FOR VERDENS BEFOLKNINGSUDVIKLING

FN har som her udarbejdet meget langsigtede scenarier for verdens befolkning under forskellige antagelser om fødselsraternes udvikling.

Baseret på: The Population Division of the United Nations Secretariat (1998) "United Nations World Population Projections to 2150", Population and Development Review.

er inkonsistent. Krav om vækst i befolkning drejer sig i dag om at skabe flere *arbejdere* og *forbrugere* til at sikre et lands finansielle magt gennem et højt BNP.

Den grønne væksts krav bliver altså et kapløb mellem en voksende miljøeffektivisering og et voksende BNP. Det kan måske lade sig gøre for teknikken at holde trit i en periode. Men med eksponentiel vækst i BNP på f.eks. 3 pct. om året, vil et mål om reduktion af Miljøbelastningen (I) i ligningen til f.eks. en tiendedel for de vestlige lande kræve, at miljøintensitetsfaktoren Teknik (T) om få årtier skal være reduceret til kun et par procent af det nuværende – altså 50-100 gange så effektiv teknologi. Det er næppe muligt i praksis, og allerede fra starten var grøn vækst en kortsigtet og klodset målsætning.

Danmarks rolle og arv

Som nævnt er danskere blandt de allermest miljøbelastende i verden. Der hviler derfor et stort ansvar på os for at reducere landets belastning. Der er

» Med en af verdens højeste miljøbelastninger pr. indbygger, er antallet af danskere ikke ligegyldigt, og ingen politik er neutral på dette punkt

brug for at stramme op på andre områder i ligningen end de tekniske alene, dvs. Forbrug (A) og Befolkning (P).

Danskernes gennemsnitlige fødselsrate har svinget noget og er nu på ca. 1,8 barn pr. kvinde. Det er en af de højeste i Europa, hvor den i gennemsnit ligger på 1,6. Det peger på sigt mod et fald i Danmarks befolkningstal, men

nettoindvandring og forlænget levetid har i 25 år resulteret i et stigende befolkningstal med øget miljøbelastning til følge.

I en fase med faldende fødselstal opstår en såkaldt "ældrebyrde", idet et stigende antal ældre skal forsørges af færre i den erhvervsaktive alder. Overgangsproblemet i økonomien er dog i lande som Danmark ikke værre end at det f.eks. kan klares med mindre reguleringer af pensionsalderen. Faktisk er der også store besparelser at hente ved et faldende indbyggertal, idet de gamle generationer efterlader en kolossal arv til de færre efterkommere i form af bygninger, veje, jernbaner, havne, biblioteker og viden. Nok skal alt dette vedligeholdes og moderniseres, men store nye investeringer bliver der mindre behov for.

Forsøg på at udregne *penge*omkostningen ved at reducere miljøbelastningen gennem en reduktion af befolkningsstørrelsen viser, at omkostningen vil være meget lav, for ikke at sige negativ. Man kan så i en reel økonomi diskutere,

hvad det koster i afsavn at måtte nøjes med 1-2 børn. Men her er det vel mere rimeligt at konstatere, at de lave fødselsrater i Europa i høj grad er udtryk for folks frivillige valg, og at det efterfølgende fald i befolkningsstørrelsen derfor ikke bør tillægges nogen reel omkostning.

Et fremtidigt Danmark med et befolkningstal på f.eks. 4 eller 1 million beboere, vil på lang sigt rumme så megen reel nytte for både miljøets og menneskers velvære, at en rolig reduktion af befolkningstætheden i det i forvejen tæt befolkede Danmark og Europa må betegnes som en betydelig forbedring af den *reelle* økonomi.

Fleksibel udvikling i befolkning

De fleste fremtidsscenerier er ikke specielt visionære omkring befolknings-tallets udvikling, hvor man typisk benytter FN's middelpåse som fast holdepunkt. Men FN udarbejder også prognoser baseret på andre antagelser om fødselstal, levetid m.v., som det fremgår af figuren på denne side. Især på længere sigt er forskellen markant.

Ud fra en miljøbetragtning er især den laveste prognose interessant, idet den i år 2150 når ned på kun 3,7 milliarder mennesker. Det vil sige en *halvering* af vores nuværende befolkningstal. Det tilhørende indgreb består i at reducere fødselsraterne til at stabiliseres på 1,6 barn pr. kvinde omkring 2050, hvilket ikke umiddelbart virker uoverkommeligt, eftersom det allerede er gennemsnittet i Kina og Europa. Meget værre ser det ud, hvis fødselstallet blive et barn højere pr. kvinde (dvs. 2,6), hvilket vil øge befolkningen til 27 milliarder i 2150. Med fastholdelse af landenes fødselsrater i 1995 ville trængslen blive akut med 296 milliarder mennesker, hvilket demonstrerer det absurde i at ignorere befolkningsudviklingen.

Vi må i Europa og Japan holde op med at begræde de lave fødselstal. En ting er, at nogle gerne vil have flere end to børn, men ligefrem at agitere for øget fødselstal ud over de gennemsnitlige 1,6 pr. europæiske kvinde af hensyn til BNP forekommer uanstændigt og snæversynet. I stedet kan vi være

stolte af, at vi på dette afgørende miljøpunkt er på rette kurs i forhold til at kunne byde alle vore efterkommere velkomne til et rigt og bæredygtigt liv på en vidunderlig klode, netop fordi de ikke alle kommer samtidigt, men fordeles over mange, mange generationer fremover.

Hvad vi derudover fra Europas side kan gøre er at tilbyde mere hjælp til fattigere lande, især i Afrika, med at uddanne kvinder, informere om præventive muligheder og tilbyde de nødvendige

midler gratis. Faktisk viser undersøgelser citeret af Robert Engelman fra Worldwatch Institute, at i lande hvor kvinder frit kan vælge, er fødselsraterne så lave, at de på sigt vil føre til stabilisering eller ligefrem fald i befolkningstallet. Vi skal tilbyde en sådan hjælp

respektfuldt og ydmygt, uden løftede pegefingre og ihukommende, at da Europa i 1800-tallet gennemlevede den tilsvarende befolkningseksplosion, "løste" vi problemet ved at erobre og bosætte os på deres verdensdele. Der er ikke flere ledige verdensdele.

Et tabu skal brydes

Befolkningsudviklingen er den helt afgørende faktor i den menneskeskabte miljøbelastning, men er omgærdet med et tabu i det politiske spil. Bortset fra når der ind imellem henvises til, at befolkningstallet skal *forøges* for at kunne øge BNP – og dermed presse miljøbelastningen opad.

Der skal en vis kynisme eller fortrængning til for ligefrem at tilskynde til befolkningsvækst i en verden, der hvert år får 80 millioner nye borgere at forsørge, samtidig med at det er overhængende at sikre et klima og en natur, vi kan være bekendt at overlade til vore efterkommere. Med en af verdens højeste miljøbelastninger pr. indbygger, er antallet af danskere ikke ligegyldigt, og ingen politik er neutral på dette punkt.

Jørgen Stig Nørgaard er i dag lektor emeritus ved Danmarks Tekniske Universitet, hvor han gennem det meste af en menneskealder har forsket i energibesparelser og andre løsninger på miljøproblemer.

VISIONER SKABER IKKE BÆREDYGTIG OMSTILLING ALENE

Det er snart de færreste byudviklingsprojekter, der ikke har visioner om at være bæredygtige. Men ofte omsættes visionerne ikke til praksis. Vi er derfor nødt til at forstå, hvad der sker mellem vision og realitet, hvis projekterne skal bidrage til en bæredygtig omstilling.

— Af Anne Katrine B. Harders —

Det er ingen hemmelighed, at byerne i dag kæmper med en række udfordringer i forhold til manglende bæredygtighed. Det vidner de trafikale problemer om, hvor især den private biltrafik bidrager til trængsel, forurening, ulykker og CO₂-udledning. Men alt imens vi kan blive enige om, at vi gerne vil komme disse problemer til livs, så er det straks sværere at blive enige om hvordan.

Carlsberg Byen i København er et af de byudviklingsprojekter, der fra start har haft ambitiøse visioner om bæredygtighed og om at sætte nye standarder for den bæredygtige byudvikling, både nationalt og internationalt. Men hvad sker der med de bæredygtige visioner, når skåltalerne er klinget af og realiteterne rammer?

Det har jeg undersøgt i mit ph.d.-projekt, hvor processen omkring valget af parkeringsløsning i Carlsberg Byen har udgjort et eksempel på nogle af de mange dilemmaer og konflikter, bæredygtig byudvikling og omstilling rummer.

Bæredygtighed – et elastisk begreb

Første udfordring er bæredygtighedsbegrebet, der efterhånden er blevet brugt og misbrugt i et utal af sammenhænge. For at komme nærmere en definition på bæredygtighed, gør mange brug af det, vi kan kalde den ”trebenede model“, hvor bæredygtigheden beskrives ud fra miljømæssige, sociale og økonomiske aspekter. Men sikrer denne definition en fælles forståelse af bæredygtighed?

Gennem min forskning har jeg erfaret, hvordan de tre aspekter fortolkes vidt forskelligt afhængigt af hvem man spørger og hvornår. Det gælder ikke kun i Carlsberg-projektet, men beslutningen omkring områdets parkeringsnorm er et illustrativt eksempel. Parkeringsnormen angiver, hvor mange parkeringspladser der skal være i forhold til antallet af beboere.

Mens nogle anser det for miljømæssigt bæredygtigt at begrænse parkeringen, fordi biltrafikken er ubæredygtig, anser andre det som mere bæredygtigt med megen parkering for at minimere den forurening, der er knyttet til at folk kører rundt for at finde en parkeringsplads. Den sociale bæredygtighed handler for nogle om ikke at afvise bilejere, mens den for andre handler om at give plads til bylivet og menneskene frem for bilerne. Og mens den økonomiske bæredygtighed for nogle betyder økonomisk lighed mellem mennesker, så handler den for andre om at gøre en god forretning.

Den elastiske betydning muliggør, at vi kan blive enige om overordnede, bæredygtige visioner, mens den konkrete tolkning af bæredygtighed kan pege i vidt forskellige og ofte modsatte retninger. Problemet opstår altså først, når byudviklingsprojektet skal realiseres og beslutningerne skal tages. Og hvad betyder bæredygtig byudvikling så?

Bæredygtig omstilling handler om forandring

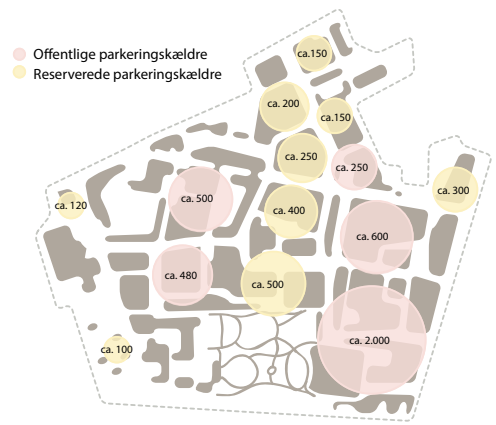
Jeg har ikke selv lavet en definition på, hvad bæredygtighed er, eller hvordan den bæredygtige by ser ud. I stedet vil jeg argumentere for, at bæredygtighedsbegrebet ikke har nogen mening, hvis det ikke forstås som netop bæredygtig *omstilling*. Med andre ord må bæredygtig byudvikling handle om omstillingen *væk* fra det ubæredygtige. Projekterne skal dermed bidrage til en udvikling, der kan lette de udfordringer vi oplever i byen frem for at forstærke dem.

» Med andre ord må bæredygtig byudvikling handle om omstillingen væk fra det ubæredygtig

Det undrede mig derfor, da jeg begyndte at undersøge Carlsberg-projektet, hvorfor antallet af parkeringspladser var væsentlig større end i de områder, der fungerede som inspiration for projektet – og ikke mindst, hvorfor parkeringsløsning

Forslag til placering af parkeringskældre i vinderforslaget

Forslag til placering af parkeringskældre i input til rammelokalplanen

Illustrationen viser en sammenligning af parkeringsløsningen for Carlsberg Byen på to forskellige tidspunkter i projektets planlægning. Dels det oprindelige vinderforslag (tv.), dels i oplægget til den endelige rammeplan for området (th.) med en betydelig udvidelse af parkeringsarealet. Mere end 20.000 biler forventes dagligt i Carlsberg Byen, hvilket bl.a. betyder, at infrastrukturen omkring området må udvides og at flere af masterplanens oprindelige idéer ændres.

Tegning: Anne Katrine B. Harders

gen var mere omfattende end angivet i projektets oprindelige masterplan.

Det daglige arbejde

Mange af de beslutninger, der har betydning for et byudviklingsprojekts endelige udformning, bliver taget gennem en ofte lang og kompleks proces. I Carlsberg-projektet var både politikere, bygherre, embedsmænd, arkitekter (som stod bag masterplanen) og rådgivere involveret i beslutningen omkring parkeringsnormen. Det betyder, at der er mange forskellige interesser i spil. I den ene ende stod Carlsberg, der som bygherre ønskede en høj parkeringsnorm, mens daværende teknik- og miljøborgmester i Københavns Kommune stod i den anden ende og gerne så en væsentlig lavere norm.

Forskellige argumenter var i spil; bygherren fandt, at salget af byggeriet krævede en høj parkeringsnorm, også selv om det skulle føre til markante økonomiske investeringer og begrænse muligheden for f.eks. regnvandsbehandling. For Københavns Kommune afhang interesser og argumenter af forvaltning og politisk parti. I den ene forvaltning lagde de vægt på de negative trafikale konsekvenser, som en høj parkeringsnorm kunne bidrage til, mens det for en anden var vigtigere at efterkomme bygherrens krav. For arkitekten var det afgørende at begrænse bilinfrastrukturen, så den ikke kvalte ideerne om livet i byrummet og de tætte gader.

I sidste ende blev beslutningen om parkeringsnormen taget af bygherren og overborgmesteren for lukkede døre.

I processen handlede parterne med forskelligt udgangspunkt og med valuta af forskellig værdi. Det er nemmere for bygherren end for embedsmanden at skabe offentlig debat gennem medierne. Det er nemmere at omsætte ingeniørens beregninger til økonomi end arkitektens ønske om et godt

byliv med magiske byrum. De beslutninger, der tages, er altså i høj grad baseret på netop de situationer og relationer, der tages i, og hver af parterne har en interesse, som de er nødt til at forfølge. Problemet er, at interesserne ofte tilgodeses på bekostning af visionen om bæredygtighed.

Bæredygtig byudvikling kalder på nye processer

Byudvikling er kompleks – det kan vi ikke ændre på. Men vi er nødt til at forstå, hvordan vi navigerer i den komplekse proces. Carlsberg-projektet viser, hvordan gode intentioner er svære at oversætte i det daglige arbejde. Her er det vigtigere, at bygherren kan sælge lejligheder, end at tage hensyn til trængslen i København som helhed.

Man kan sige, at infrastruktur i det daglige arbejde må udvikles og tilpasses det forventede behov, mens beslutningen om at forandre infrastrukturen i en mere bæredygtig retning foregår

på et andet strategisk og politisk niveau. Derfor bliver udfordringer såsom biltrafik og trængsel forsøgt håndteret, snarere end løst. Men netop denne håndtering betyder, at biltrafikken muliggøres, og for mange derfor fortsat er det bedste alternativ – også selv om det har konsekvenser både på kort og lang sigt. Her er der altså ikke tale om en omstilling væk fra det ubæredygtige.

Det er nødvendigt, i langt højere grad end det sker nu, at sikre, at de langsigtede visioner om bæredygtig omstilling oversættes til det daglige arbejde. Visionerne om bæredygtighed sikrer ikke den bæredygtige omstilling alene.

Det er nødvendigt, i langt højere grad end det sker nu, at sikre, at de langsigtede visioner om bæredygtig omstilling oversættes til det daglige arbejde. Visionerne om bæredygtighed sikrer ikke den bæredygtige omstilling alene.

» I sidste ende blev beslutningen om parkeringsnormen taget af bygherren og overborgmesteren for lukkede døre

Anne Katrine B. Harders er forsker ved Center for Design, Innovation og Bæredygtig Omstilling (DIST) ved Aalborg Universitet i København, hvor hun også gennemførte sit ph.d.-projekt om Carlsberg Byen

KØBENHAVN CO₂-NEUTRAL I 2025 - DRØM ELLER REALITET?

København har en ambitiøs plan om at blive CO₂-neutral i 2025. Biomasse, vind og energibesparelser er hovedelementer i planen. Men bilerne vil stadig udlede CO₂. Hvor stort er kommunens råderum? I denne artikel kigger Sussanne Blegaa – medlem af redaktionen og borger i København – nøjere på planen.

Af Sussanne Blegaa

Danmark skal i 2020 have reduceret CO₂-udledningen med 40 pct. i forhold til 1990. Det siger regeringens klimaplan fra 2013. Kommunerne har et stort ansvar for at det lykkes. Flere kommuner har endda ambitiøse planer om at blive helt CO₂-neutrale i løbet af en kort årrække. Aarhus vil nå målet i 2030 og Sønderborg i 2029.

Københavns kommune sigter på at blive verdens første CO₂-neutrale hovedstad allerede i 2025. I løbet af ti år vil København helt fjerne byens to millioner tons store CO₂-aftryk, samtidig med at byen vokser med 100.000 nye indbyggere og 20.000 arbejdspladser. Er det overhovedet muligt?

En CO₂-neutral by er god at bo i

Luften vil være renere, støjniveauet lavere, og det bliver endnu nemmere at komme rundt i byen med cykel og offentlig transport, når byen bliver CO₂-neutral. Og den bliver attraktiv for grønne virksomheder. Når man, som jeg, bor og færdes i København, kan man løbende se små og store tegn på klimaindsatsen. Jeg bruger ofte den nye brede supercykelsti langs Nørrebrogade, hvor biltrafikken er blevet stærkt reduceret, og de store kraner på Assistens Kirkegård vidner om udbygningen af metroen. Gadebelysningen på min vej skal snart skifte til energibesparende LED-lys, og i løbet af det kommende år vil vi få specielle affaldsbeholdere til hård plastik.

Når plastik bliver sorteret fra det brændbare affald, vil det fjerne 100.000 tons CO₂ fra affaldsforbrændingen, og LED-lyset i gadelygterne vil mere end halvere gadebelysningens CO₂-belastning.

Men det allerstørste bidrag til reduktion af CO₂ i kommunen er den fjernvarme, som mit kvarter fik indlagt i 1990'erne, og som nu dækker stort set hele kommunens varmeforsyning. Nu handler det endda ikke kun om fjernvarme, men også om fjernkøling. Siden 2010 er en voksende del af de store virksomheders kølebehov blevet dækket ved hjælp af fjernkøling, hvor havvand cirkuleres rundt til virksomhederne. Her ligger et besparelspotentiale på 80.000 tons CO₂.

Grænser for Københavns handlefrihed

[Københavns klimaplan](#) for en CO₂-neutral by indeholder en bred vifte af initiativer for at nå målet. Man fornermer, at kommunen har været rundt i alle kroge af forvaltningen for at finde indsatsområder, der tilsammen skal fjerne to millioner tons CO₂.

Men København er ikke en isoleret ø. Byen er afhængig af nationale klimaplaner og energiforlig, statslige reguleringer og afgiftspolitik. Energiforligets mål om at Danmarks el-og varmeforsyning skal være CO₂-fri i 2035 falder fint i tråd med byens bestræbelser, og afgiftsfritagelsen for biomasse favoriserer Københavns omstilling af kraftvarmeværkerne til at fyre med biomasse.

Regeringens beslutninger kan dog også stikke en kæp i hjulet for Københavns planer, som da den i 2012 droppede planen om en trængselsring om København. Dér forsvandt klimaplanens største enkeltbidrag på 75.000 tons til reduktion af CO₂ i Københavns trafik. København kan heller ikke, som oprindeligt planlagt, i fremtiden få lov til at stille krav om fremskyndning af skærpede energikrav til nybyggeri i forhold til lovgivningen.

Kommunen ejer HOFOR, Hovedstadens Forsyningsselskab, der står for el- og varmeforsyningen. Via sit ejerskab kan kommunen påvirke HOFOR's beslutninger, men selskabet skal samtidigt fungere efter normale forretningsprincipper.

Kommunen kan f.eks. ikke kræve, at HOFOR skal investere i opbygning af en geotermisk varmeforsyning i København, hvis HOFOR vurderer, at investeringen er for risikabel eller at forrentningen vil være for lav. Også selv om geotermisk varme er et prioriteret område i klimaplanen. Kommunen har dog mulighed for at stille lånegarantier.

» *København har geotermiske ressourcer, som kan dække halvdelen af varmemeforbruget i hovedstadsområdet i flere hundrede år*

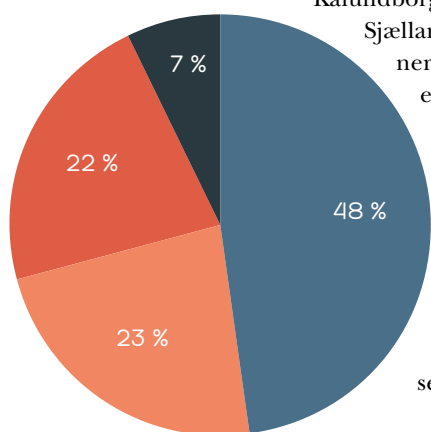
Store forskelle mellem kommunernes CO₂-udledning

Mange kommuner er gået i gang med at lave CO₂-regnskaber. Det er en forudsætning for en klimastrategi, og København laver et detaljeret årligt regnskab. CO₂-beregneren er det redskab, man bruger til beregning af CO₂-udledningen fra en kommunes geografiske område. En københavnerv udledte ifølge denne beregning 3,6 tons CO₂ i 2013. Det kan sammenlignes med en gennemsnitsdanskens udledning samme år på 7,2 tons eller de 30 tons, som en indbygger i Kalundborg udleder.

Forskellen mellem kommunerne skyldes især beregningsmetoden. Som hovedprincip beregner man ikke, hvor meget CO₂ borgernes forbrug forårsager, men hvor meget CO₂, der udledes fra det pågældende geografiske område. Og det er der stor forskel på. I København importerer man fødevarer og industriprodukter fra det øvrige Danmark og resten af verdenen. Udledninger fra denne produktion tæller ikke med i Københavns regnskab.

Kalundborg kommune har derimod en af Sjællands største industrikoncentrationer, som eksporterer til hele verden, en havn, som befordrer en stor godstrafik mellem Sjælland og Jylland, og mange landbrug.

I mindre omfang afspejler Københavns lille CO₂-udledning imidlertid også, at afstandene er mindre, færre biler og små boliger. Generelt er ressourceforsbruget pr. indbygger væsentligt lavere i tætbefolkede byer.

Øvrige Trafik Fjernvarme Elforbrug

Fordeling af den samlede CO₂-emission på sektorer inden for Københavns kommune som geografisk område i 2013

CO₂-neutral med biomasse og vind

El- og varmemeforbruget var i 2013 ansvarligt for 71 pct. af Københavns CO₂-belastning, dvs. 1.420.000 tons. En del af

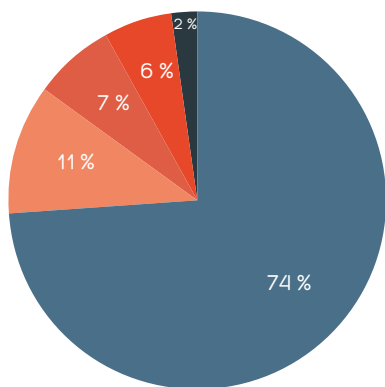
den CO₂ skal fjernes ved energibesparelser, men størstedelen skal fjernes ved at omlægge til fyring med biomasse i kraftvarmeværkerne. Et stort bidrag skal også komme fra vind.

Man regner ikke med, at geotermisk varme kan bidrage væsentligt inden 2025, selv om København har geotermiske ressourcer, som kan dække halvdelen af varmemeforbruget i hovedstadsområdet i flere hundrede år. Et geotermisk prøveanlæg på Amager har stadig tekniske problemer, og det er økonomisk en risikabel affære at lave de dybe borer. En fejlslagen boring i Viborg kostede for nyligt fjernvarmebrugerne dyrt. Kommunen håber at kunne bygge et geotermisk anlæg på 50 MW hen mod 2025.

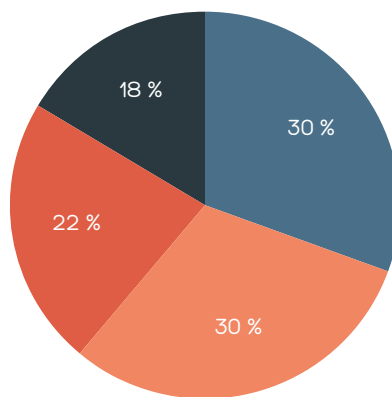
Fortidens løsning – fremtidens problem

I årtier er energieksperter rejst til København for at studere byens fjernvarmesystem baseret på udnyttelse af spildvarmen ved kraftværkernes elproduktion. Fjernvarmen har både sparet brændsel og mindsket CO₂-udledningen. Københavns plan er nu at bygge videre på den geniale

Fordeling af den samlede CO₂-reduktion i 2025 på 1,2 mio tons som følge af kommunens initiativer. Det er forudsat, at en reduktion på 0,8 mio tons ud af udledningen på 2 mio tons i 2013 vil ske automatisk gennem igangværende tiltag og teknologisk udvikling

Reduktion af CO₂-udledningen fra trafik ud af den samlede reduktion og fordelt på indsatser. Reduktionen i trafikken er på 80.000 tons

løsning samtidig med at CO₂ udledningen fjernes. Det skal ske ved at fortsætte omlægningen af de gamle værker til biomasse og fjerne yderligere 400.000 tons CO₂ ved at bygge et nyt biomassefyret kraftvarmeanlæg. Regeringens afgiftspolitik understøtter kraftigt den løsning.

Reglerne for CO₂-beregning siger, at biomasse ikke har nogen CO₂-udledning. Men det er ikke rigtigt. Energistyrelsen har for nyligt udgivet en rapport med en omfattende analyse af problemet. Den viser, at det er svært at opgøre, og at størrelsen af en eventuel CO₂-besparelse ved brug af biomasse afhænger

af arten af biomasse, hvor og hvordan den er produceret og mange andre faktorer. I værste fald kan CO₂-udsendelsen fra biomasse være større end fra fossile brændsler. I københavnske kraftvarmeværker består biomassen primært af træpiller og træflis, som kommer fra affaldstræ, og Energistyrelsens rapport vurderer, at den type formentligt har et væsentligt lavere CO₂-aftryk end fossile brændsler. Men CO₂-neutral er den ikke.

Københavns kommune er klar over problematikken, og det står i klimaplanen, at biomasse ikke er løsningen på langt sigt. Det kan derfor være problematisk, at kommunen planlægger et nyt stort kraftvarmeværk, som med start i 2022 skal fyres med træflis. Det vil bidrage til klimaproblemerne langt ud i fremtiden.

» København har været bedre til at brande planen udadtil end til at engagere sine egne borgere

Den ægte CO₂-neutrale løsning kender man allerede i kommunen. Det er udnyttelse af geotermisk varme og store varmepumper i forbindelse med fjernvarmeværkerne. De store varmepumper skal, sammen med store varmelagre, udnytte overskudsstrømmen, når det blæser meget. Varmepumperne kan bl.a. hente varme fra havvand i København.

Den løsning vil ikke kunne etableres på mellemlang sigt, da de rigtigt store varmepumper endnu ikke er på markedet. Måske vil man etablere en enkelt varmepumpe på 20-50 MW inden 2025. Finansloven for 2015 har afsat midler til anlægsstøtte til store varmepumper. Tilbage står så at få ændret regeringens afgiftspolitik, som favoriserer biomassen til kraftvarmeværkerne voldsomt i forhold til elektriciteten til varmepumperne.

København rejser vindmøller over hele landet

I en tætbebygget storby er der simpelthen ikke plads til at producere store mængder CO₂-neutral energi. Men Københavns klimaplan satser på at udnytte alle de lokale CO₂-neutrale energikilder med solceller på tage, vindmøller hvor det kan lade

sig gøre og på sigt udnytte de store mængder geotermisk energi i undergrunden. Det ændrer dog ikke ved, at størstedelen af energien skal importeres. Biomassen bliver importeret fra udlandet, fra bl.a. Polen, Rusland og Sverige. Størstedelen af vindenergien skal hentes fra Danmark uden for København.

HOFOR, Hovedstadens Forsyningsselskab, står som bygherre for et ambitiøst projekt om at rejse over hundrede store vindmøller, 360 MW, rundt i Danmark til havs og på landjorden. I 2013 blev der rejst otte vindmøller i Lolland og Billund kommuner. I 2025 skal møllerne bidrage med en CO₂-reduktion på 360.000 tons.

Det er kun en smule mere end de 300.000 tons CO₂, som transporten vil udsende i Københavns gader i 2025. Planen er at kompensere for transportens CO₂-udledning i 2025 ved at producere grøn elektricitet, som kan fortrænge CO₂ fra kul- og gasbaseret elproduktion andre steder i landet. Det er selvfølgelig en plan, som højst kan fungere til 2035, hvor der ikke mere

» *Målet er at halvdelen af alle ture til arbejde og uddannelse skal foregå på cykel mod i dag 41 %. Det sparer 40.000 tons CO₂*

vil være el- og varmeproduktion baseret på fossile brændsler i Danmark.

København, cyklernes by – og bilernes

Transporten stod i 2013 for 22 pct. af Københavns CO₂-udledning: 450.000 tons. Målet er, at den udledning skal reduceres til omkring 300.000 tons i 2025 (se diagram på forrige side af reduktionens fordeling på forskellige indsatser.) En del af reduktionen sker automatisk ved at bilerne bliver mere energieffektive, og ved at elforsyningen til S-tog og metro bliver baseret på mere vedvarende energi.

Men de nuværende 241.000 tons fra personbilerne og 89.000 tons fra varebiler og lastbiler kan ikke reduceres drastisk, bl.a. fordi trængselsringen blev droppet.

Den stærke cykelindsats fortsætter, og det er måske ikke tilfældigt at forhenværende teknisk og miljøborgmester, Klaus Bondam, nu er direktør for Cyklistforbundet. Målet er at halvdelen af alle ture til arbejde og uddannelse skal foregå på cykel mod i dag 41 pct. Det sparer 40.000 tons CO₂. De seneste synlige initiativer er den nye røde cykelbro, Cykelslangen, ved Dybbølsbro syd for Københavns Hovedbanegård og 2000 cykel-parkeringspladser smukt indføjede på pladsen ved den nyrenoverede Ny Nørreport station.

Den kollektive trafik bliver udbygget og busserne får bedre vilkår med egne busbaner nogle steder. Biobrændsel og el vil erstatte en mindre del af forbruget af benzin og diesel. Alle kommunale personbiler vil køre på el, og København er i gang med at opstille ladestander til elbiler på parkeringspladser.

Partnerskaber med universiteter og virksomheder

Energilab Nordhavn skal være laboratorium og internationalt showroom for dansk energiteknologi i forbindelse med en planlagt, ny bydel nord for det centrale København. Her samarbejder Københavns kommune med bl.a. DONG Energy, By og Havn og en række private virksomheder under ledelse af Danmarks Tekniske Universitet (DTU). Målet er at vise, hvordan el og varme, energieffektive bygninger og elbaseret transport kan samtænkes i et intelligent energisystem.

Foto: Ursula Bach

Københavns kommune er også en af mange danske og internationale partnere i det nye DTU-ledede projekt CITIES, Centre for IT-Intelligent Energy System in cities. Projektet skal udvikle metoder til at sammenkoble den fluktuerende elproduktion fra solceller og vindmøller med fjernvarme, naturgas og transport i byerne. Projektet hænger sammen med de mange green/smart cities projekter rundt omkring.

Fortæl københavnere om den CO₂-neutrale by

De kommer allerede fra hele verden for at lade sig inspirere af København – af cyklerne, fjernvarmen, vindmøllerne og alle de andre grønne tiltag. The Guardian, New York Times, Le Monde – de skriver alle om Københavns ambitiøse klimaplan. Men mange af de københavnere, som jeg møder, har ikke hørt om planen. København har været bedre til at brande planen udadtil end til at engagere sine egne borgere.

Kommunen har mange ambitiøse tiltag inden for den kommunale virksomhed, og de nye byudviklingsområder bliver planlagt til lavenergi og bæredygtig transport. Men klimaplanen opererer med, at for hver en krone kommunen investerer i udvikling af den CO₂-neutrale by, skal private investere 100 kr. Så kommunen er ikke i tvivl om, at man skal ud med budskabet. Man arbejder med forskellige initiativer rettet mod forskellige typer virksomheder og ejendomsbesiddere – f.eks. for at fjerne barrierer for energieffektiviseringer i udlejningsejendomme.

Som almindelig borger i byen ser man tiltag som nye cykelstier og frasortering af plast i affaldet, men man kæder det ikke nødvendigvis sammen med målet om den CO₂-neutrale by, som mange aldrig har hørt om. København satser ikke på at inddrage alle borgerne og negligerer dermed de løsninger og det medejerskab, som et fælles engagement og ildsjæle kunne bidrage med.

Susanne Blegaa er medlem af redaktionen bag *Nyt Fokus*.

➔➔ ANMELDELSER

EN BOG OM DANMARKS VIGTIGSTE BIDRAG TIL VERDEN LIGE NU

Jesper Tornbjerg, der i 10 år har været redaktør af Nyhedsbladet Dansk Energi, har på eget forlag udgivet sin version af fortællingen om "den danske energimodel". Om 40 års erfaringer med høj energieffektivitet og stadig mere vedvarende energi.

Bogen har en klar overordnet disposition og en lige så klar disposition af de enkelte afsnit med vægt på det aktuelle og det historiske. Dette greb er både en styrke og en svaghed.

Bogen tager med god grund udgangspunkt i forsyningssikkerhed som drivkraft. Historisk var det et pludseligt ophør af forsyningen med billig olie fra Mellemøsten, der i 1973-74 rystede bl.a. Danmark og førte til de første alternative svar på den dybe afhængighed af én energikilde.

Dernæst gælder det energieffektivitet, så grøn energi og til sidste er der et langt kapitel, som Tornbjerg kalder "Værktøjskassen": ti afsnit, der især peger fremad, om alt fra modelberegninger og varmeplanlægning til finansiering, elektrificering og cyklisme.

Tornbjerg afslutter sin bog med et kapitel, han kalder "Sommerfugleeffekten som inspiration for verdens ledere". Metaforen gælder muligheden for, at eksemplet i lille Danmark kan have effekt ud over hele verden.

Det er unægteligt en stor opgave at fortælle 40 års energihistorie på kun 84 sider og samtidigt have et lige så stort fokus på den aktuelle situation og på fremtiden. Det bliver ret kalejdoskopisk, og grebet med, at hvert afsnit skal dække både det aktuelle og det historiske, gør bogen ret ujævn, hvis man læser den i et stræk. Det, som i hvert fald springer denne anmelder i øjnene, er, at det historiske, der er spredt over 20 afsnit, bliver fragmenteret og nærmest ahistorisk, da beskrivelsen ikke rigtig får indfanget begyndelsen på det, der i dag kaldes "den danske energimodel" og "vindmølleeventyret".

Her i landet var der også tale om nogle spredte og i samtiden ubetydelige "sommerfugle", der baskede med vingerne – og som dannede grundlag for, at vi her 40 år efter får 40 pct. af elforbruget dækket af vindenergi. De græsrodder, smedemestre og forskere, der tog de første afgørende skridt, blev intenst modarbejdet af politikere og energiens establishment i 20 af de 40 år, bogen omhandler. De får ikke den kredit, de fortjener. (Den interesserede henvises i øvrigt til bøgerne "Vindmølleeventyret og de globale kriser" af Uffe Geertsen og

"Vedvarende energi i Danmark – En krønike om 25 opvækstår 1975-2000" af Ejvin Beuse m.fl.)

Jesper Tornbjergs bog er imidlertid fuld af perspektiver og vinkler på historien, det aktuelle og fremtiden, som gør den spændende og interessant. Tornbjerg har et drive, der er smittende, og hans bog er et godt sted at starte, hvis man ønsker at få et blik ud over det, der er dette lands vigtigste bidrag til resten af verden lige nu: Eksemplet på et moderne samfund, der er godt i gang med at udfase de fossile brændsler og indpasse den svingende, men vedvarende, energi.

Som Tornbjerg skriver: "Det er helt vildt, at vi nu kan indpasse, hvad der svarer til 60 procent af elforbruget over en måned i vores elsystem uden blackouts. I de fleste andre lande får energiteknikerne tics blot ved tanken om 10 procent vindenergi i deres system, så vi flytter hele tiden grænsen for det mulige."

Af *Palle Bendsen, NOAH Energi og Klima*

Jesper Tornbjerg: Grøn energi til alle

- Fra olieprischok til internationalt ikon

84 sider

Vejl. pris 150 kr.

Forlaget Torrmountain

NAOMI KLEIN KALDER TIL OPRØR

”Miljøfolk taler ofte om vore dages mennesker som den berømte frø i en gryde med kogende vand, der vænner sig til den tiltagende varme og derfor ikke springer i sikkerhed. Sandheden er imidlertid, at menneskene har forsøgt ganske mange gange. (...) Problemet er, at de penge, der korrupperer den politiske proces, fungerer som et slags låg, der forhindrer vores overlevelsesinstinkt i at fungere og holder os alle fanget i gryden.“

Citatet er fra den canadiske journalist, forfatter og aktivist Naomi Kleins seneste bog *Intet bliver som før*. I bogen afdækker Klein, hvordan klimakrisen hænger tæt sammen med en række andre problemer og kriser. Ikke mindst stigende økonomisk ulighed, svage demokratier, ideologien om en fri markedsøkonomi, vækstparadigmet og uhellige alliancer mellem klodens etablerede økonomiske og politiske magteliter, som i høj grad bygger deres magt på ”fossile industrier“.

Dette er, ifølge Klein, den primære forklaring på, at vi trods mange års kendskab til klimaændringerne endnu ikke er nået længere med omstillingen til et bæredygtigt samfund.

Tidligere har Klein bl.a. behandlet de multinationale virksomheders dominans og udbytning af tredjeverdenslande i bogen *No Logo* (på dansk i 2001) og den amerikanske regerings historiske bestræbelser på at gennemtrumfe privatisering og deregulering af markeder i bogen *Chokdoktrinen* (på dansk i 2008). I lighed med disse bøger, er *Intet bliver som før* endnu et mammutværk. Men takket være Kleins levende skrivestil, er det ikke en tung bog at komme igennem.

Intet bliver som før leverer ikke mange nye pointer eller iagttagelser, man ikke ville kunne finde hos andre forfattere. Sammenkoblingen af klimakrisen med andre kriser er ikke ny – og der er forfattere, der tilbyder mere detaljerede analyser af disse forbindelser (Herman Daly og Richard Heinberg, for blot at nævne to).

Men Klein er en gudsbenådet formidler, som formår at omsætte kompleksiteten til en sammenhængende fortælling, der i høj grad bæres frem af beretningerne om hendes egne oplevelser og samtaler med klimaaktivister, modstandere af nye olie- og gasfelter, forskere, erhvervsfolk, klimabenægtende mv. Dette giver bogen et engagerende præg af reportage.

Et centralt tema i bogen er Kleins kritik af den ”midtsøgende“ del af klima- og miljøbevægelsen, som hun mener, har solgt

sig selv til den herskende neoliberale vækstideologi i forsøget på at få indflydelse på *the establishment* og fremme marginale reformer. Snarere end at gå ”til ondets rod“, bidrager disse med deres snak om ”grøn vækst“ og ”win-win“-muligheder til at fastholde de bagvedliggende årsager til klimakrisen.

Løftet om en ”ægte“ omstilling til et bæredygtigt samfund finder Klein snarere i de aktivistiske bevægelser, som bekæmper den fossile industri. Ikke mindst kampen mod skifergas og -olie, tjæresand og bevægelser for frasalg af aktier i fossile brændstoffer (divestment). Hun taler således for en mere aktivistisk og konfrontatorisk tilgang i klimabevægelsen.

På denne måde kan Naomi Kleins bog læses både som en afdækning af problemernes årsager og et opråb til konkret handling.

Af Toke Haunstrup, redaktionen

Naomi Klein: *Intet bliver som før*

- Kapitalisme vs. klima

576 sider.

Vejl. pris: 349 kr.

Forlaget Klim, 2014

Oversat af Steen Fill

NYT OM NOAH

NOAH vil se på sammenhængen mellem ressourceeffektivitet og handel

NOAH påbegynder i 2015 et tre-årigt projekt, der skal se på EU's politikker for miljø og klima på den ene side og handel på den anden.

EU har en strategi, der skal gøre økonomien mere "ressourceeffektiv" og "afkoble" den økonomiske vækst fra ødelæggelse af natur og miljø. Samtidigt arbejder EU med handelsaftaler, der skal skabe endnu mere import og eksport og kan true standarder og regulering for miljø og klima. Det gælder særligt handelsaftalerne mellem EU og henholdsvis Canada og USA (CETA og TTIP), der forhandles netop nu.

Vi vil i projektet arbejde med EU's ressourcestrategi og handelsaftaler, der begge prioriteres højt af Friends of the Earth Europe (som NOAH er en del af). Begge områder er bl.a. meget vigtige for miljø og klima, og vi vil særligt fokusere på sammenhængen mellem disse politikker.

Det overordnede tema for projektet er dermed: Hvordan påvirker EU's handelsaftaler ambitionen om at skåne miljø og undgå katastrofale klimaforandringer?

Thomas Jazrawi, NOAH Ressourcer og Forbrug

Ny rapport om atomaffaldsdeponeringens etiske aspekter

I de første måneder af det nye år beslutter Folketinget, hvad der skal ske med det radioaktive affald fra Risø. I den anledning har NOAHs forlag med støtte fra 1. Maj Fonden offentliggjort en rapport, der beskæftiger sig med de etiske aspekter ved atomaffaldsdeponeringen. Rapporten udgør en del af baggrundsmaterialet for en etikstudiekreds, der gennem længere tid har undersøgt og diskuteret atomaffaldsproblematik. Blandt disse er de fire forfattere til etikrapporten.

I rapporten udstikkes rammerne for en atomaffaldsetik, der er baseret på en række miljø-, risiko-, fremtids- og teknologietiske overvejelser. Udgangspunktet er, at det slutdepotkoncept, som de danske myndigheder satser på, ikke formår at holde atomaffaldet væk fra miljøet en gang for alle. I en sådan situation bør håndteringen af atomaffaldet baseres på såkaldt "rullende forvaltning" – et begreb, der er kendt i udlandet, men som her introduceres for første gang i en dansk sammenhæng.

Ved rullende forvaltning forstås i bred forstand et administrationskoncept, der implicerer overvågning og vedligeholdelse af atomaffaldet i en ikke på forhånd fastlagt periode, hvor ansvaret herfor overføres fra generation til generation – inklusive muligheden for tilbagetagning, redefinerings og ompakning af affaldet. I stedet for garantier, der rækker uendeligt ud i fremtiden, fokuseres på praktiske løsninger, der med sikkerhed kan udføres med succes i samtiden.

Etikrapporten anbefaler, at atomaffaldet placeres i et mellemlager, hvor det er sikkert og kan overvåges, indtil bedre løsninger viser sig. I mellemtiden bør ressourcer sættes til side til yderligere udvikling af metoder til atomaffaldshåndtering. Hvis ingen andre løsninger viser sig, kan risiciene ved mellemlagring vejes op imod risiciene ved slutdeponering. Men der er ingen grund til at træffe en beslutning nu, der ikke kan omgøres, og man senere får grund til at fortryde.

Rapporten kan downloades fra [NOAHs hjemmeside](#).

Af Niels Henrik Hooge, NOAHs Urangruppe

Kampagne mod skifergas leder til moratorium i Skotland

NOAH, som er medlem af Friends of the Earth Europe (FoEE), støtter protesterne mod det franske olieselskab Totals efterforskning efter skifergas i Vendsyssel. I Skotland har NOAHs søsterorganisation, Friends of the Earth Scotland, også deltaget i en længerevarende kampagne mod skifergasudvinding. Dette førte i begyndelsen af 2015 til, at den skotske regering indførte et moratorium for skifergasindustrien, mens der foretages miljøvurderinger og laves offentlige høringer.

Friends of the Earth i England, Wales og Nordirland arbejder tilsvarende på at forhindre udvinding af skifergas, såkaldt fracking. En kvart million englændere har underskrevet en henvendelse til premierminister David Cameron om at stoppe skifergassen.

FoEE mener, at udvinding af skifergas er en alvorlig trussel mod klima, miljø og lokalsamfund. Udvindingen kan føre til forurening af grundvandet, helbredsrisici og højere CO₂-udsendelse end andre fossile brændsler.

FoEE har i 2014 udgivet flere rapporter om skifergas. "Fracking Frenzy" sætter spot på den planlagte udvidelse af skifergas-efterforskningen i sårbare områder i Latinamerika, Asien og Afrika. Rapporten "Fracking Brussels: A who's who of the EU shale gas lobby" kortlægger skifergasindustriens lobbyarbejde i Bruxelles. Rapporterne kan hentes på [FoEE's hjemmeside](#).

Susanne Blegaa, Nyt Fokus

Foto: Friends of the Earth Scotland

Stop med at tage vores jord til jeres bio-brændsler

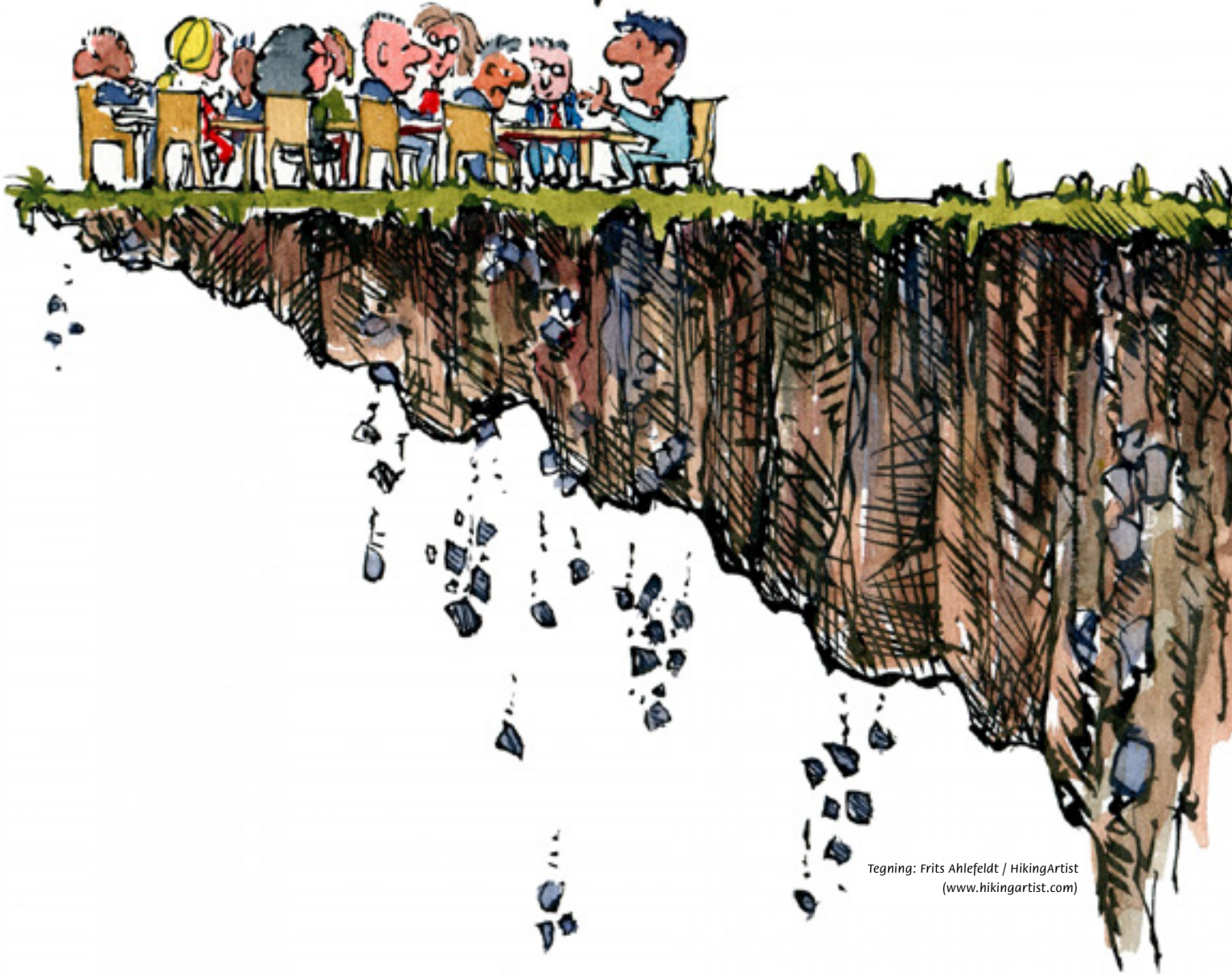
Sådan lød bønnen til EU fra Laili Khainur, som besøgte Bruxelles i oktober 2014 for at fortælle EU-politikerne om de ødelæggende virkninger, som EU's biobrændsels-politik har i Indonesien. Khainur er medlem af den lokale afdeling af Friends of the Earth. Indonesien har store regnskove med høj biodiversitet, som nu i hastigt tempo bliver erstattet af oliepalmeplantager. For øjeblikket er et areal større end Danmark, Belgien og Holland tilsammen beplantet med oliepalmer.

Siden 2006 er EU's import af palmeolie til produktion af biobrændsel steget med 365 pct. Det er et resultat af EU's politik om at hælde biobrændsler i vores biler. Den oprindelige målsætning om at dække 10 pct. af transportenergien i 2020 blev dog i 2014 nedsat til 7 pct. i erkendelse af konsekvenserne i form af skovrydning og udkonkurrering af fødevarerproduktion.

Friends of the Earth Europe (FoEE), som kører en kampagne for at begrænse EU's voksende brug af bioenergi, har i 2014 lavet rapporten "Burning land: how much land will be required for Europe's bioenergy?". Rapporten kan hentes på [FoEE's hjemmeside](#).

Susanne Blegaa, Nyt Fokus

**Herude vil vi
måske være mere
motiverede...**

Tegning: Frits Ahlefeldt / HikingArtist
(www.hikingartist.com)

Hvor tæt på udfordringerne er det godt at være for at motivere til handling?

At sætte problemerne i deres rette perspektiv
kan nogle gange fremme forståelsen